

ב"ה. חג הגאולה יט-כ כסלו ה'תשע"ט

פתח דבר

תושבי כפר חב"ד ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בעמדנו סמוך לימי החנוכה, הנני מוציא לאור בסייעתא דשמיא את הלכות חנוכה עם עיונים וטעמים - על פי מנהגי חב"ד, כדי להקל על כל אחד ואחת בידיעת ההלכות הנצרכות בימים אלו, אשר רבות הן.

ימי החנוכה הינם זמן של התחזקות בלימוד התורה ובקיום המצוות בהידור, מתוך חביבות והתמסרות. שהרי הגזירה בימים אלו הייתה גזירה רוחנית, ומסירות הנפש של הכהנים בני חשמונאי והנס שעשה הקב"ה נועדו להביא הצלה רוחנית וקיום רצון ה' בלי מניעות ועיכובים.

ימים אלו הינם גם ימים של חינוך והשפעה על אחרים בענייני תורה ומצוות. כמה פעמים התנה הרבי את נתינת דמי החנוכה שנתן לתלמידי התמימים, בהוספה בלימוד החסידות שיקבלו על עצמם, ובשמירת סדרי השיבה. מובן לכל גודל הנחת רוח של הרבי מן העיסוק בלימוד התורה בכלל, ובהלכות שהזמן גרמא בפרט, ועל תושבי כפר חב"ד עיר הבירה לשמש דוגמא חיה ולהיות נרות להאיר בזה ובכל התעוררות והתחזקות רוחנית, ולהיות עמוד האש ההולך בראש המחנה של אנ"ש בארץ הקודש כולה.

יהי רצון שנזכה כולנו, בתוך כל אחד ואחת מתושבי כפר חב"ד, לימים מאירים ברוחניות ובגשמיות מתוך הרחבה אמיתית ורוב נחת חסידי מכל יוצאי חלצינו, ונשמע ונתבשר בשורות טובות ומשמחות בכל העניינים, ובראשם בשורת הגאולה האמיתית והשלימה ומלכנו בראשינו בקרוב ממש.

הרב מאיר אשכנזי

מרא דאתרא כפר חב"ד

תוכן הענינים

5	מהותו של יום
5	דברי הימים
5	הצורך בנס פך השמן
6	מדוע לא נטמא השמן בנשיאת הכהנים
6	איך לא נטמאה המנורה בעת שהכינו אותה להדלקה
7	קושיית הבית יוסף
9	הניסים וזיכרונם
10	עיקרו של נס חנוכה - רוחני ולא גשמי
10	השם - חנוכה

12 הלכות הדלקת נרות חנוכה

12	חביבות מצוות ההדלקה
12	הדלקה בשמן זית
13	שמן מאוס, גזול, טבל וערלה
13	הפתילות
14	השמש
16	המנורה (החנוכייה)
17	גובה נרות המצווה
17	מקום ההדלקה
18	בטפח הסמוך לפתח, או בחלל הפתח
20	מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל
20	אין לו פתח עם מזוזה
21	סידור הנרות במנורה
21	איסור אכילה ומלאכה לפני ההדלקה
22	לימוד תורה לפני זמן ההדלקה
23	העמדת שומר
23	זמן ההדלקה
24	תפילה ונר חנוכה
25	החייבים בהדלקה
25	מי מדליק
26	בחורי ישיבה
27	בנות פנימייה
27	יעמיד את בני ביתו אצלו

28	נוסח ברכת "להדליק נר חנוכה"
28	החילוק בין ברכת "שעשה ניסים" לברכת "שהחיינו"
29	שכח לברך לפני ההדלקה
29	הפסיק בדיבור בין הברכות לבין תחילת ההדלקה
30	סדר ההדלקה
31	ידליק את רוב הפתילה
31	"הנרות הללו"
31	משך הזמן שהנרות צריכים לדלוק
32	להתעכב על יד הנרות
34	מנהג הנשים שלא לעשות מלאכה בזמן שהנרות דולקים
34	המלאכות שנאסרו לנשים בזמן זה
35	"כבתה אין זקוק לה"
37	איסור השימוש בנרות חנוכה
37	אם מותר להדליק נר חנוכה אחד מנר חנוכה אחר
38	סוף זמן ההדלקה
38	הדלקה מפלג המנחה
40	הדלקה בערב שבת חנוכה
41	טלטול המנורה בליל שבת - אחרי שכבו הנרות
42	הדלקה במוצאי שבת
43	הנוסע מביתו בימי החנוכה
44	חתונה בחנוכה
44	נר בית הכנסת
46	זמן ההדלקה בבית הכנסת בערב שבת
46	זמן ההדלקה בבית הכנסת במוצאי שבת
47	שיירי שמנים ופתילות
48	איבוד שיירי השמן
49	"מנותר קנקנים נעשה נס לשובשים"

50

מנהגים והלכות בחנוכה

50	הוספה בלימוד התורה
50	מסיבות משפחתיות ודמי חנוכה
51	צדקה
51	מאכלי חנוכה
51	משחק בסביבון
51	איסור תענית

52

מבצע חנוכה

מהותו של יום

דברי הימים:

< באמצע ימי בית המקדש השני, גזרה מלכות יון על היהודים בארץ ישראל גזירות שהקשו עליהם מאד בקיום תורה ומצוות. המלך אנטיוכוס אסר במיוחד לערוך ברית מילה, לשמור שבת ולקדש את החודש. היוונים ציוו על כל מי שיש לו שור, שיחקוק על קרנו שאין לו חלק באלוקי ישראל. הם פשטו ידם בממונם ובכנותיהם של ישראל, הכניסו אל היכל בית המקדש פסלי עבודה זרה וטמאו את המקדש ואת אשר בו. החשמונאים נלחמו ביוונים, ניצחו אותם וניקו וטיהרו את בית המקדש (שבת כא, ב. רמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"א. בראשית רבה פרשה ב, ד ועוד).

החשמונאים בנו בבית המקדש מזבח חדש - מפני שהיוונים שיקצו את המזבח כאשר הקטירו עליו לעבודה זרה (ראה מידות פ"א מ"ו, וגמ' עבודה זרה נב, ב) - וחנכו את המזבח החדש בהקרבת קרבנות (לדעת רש"י מגילה לב, ד"ה "בחנוכה" הסיבה שבחנוכה קוראים בתורה את פרשת הנשיאים, היא מפני שמסופר בה על הקרבנות שהקריבו הנשיאים בעת חנוכת המזבח).

לאחר הניצחון על היוונים, ביקשו החשמונאים להדליק את מנורת המקדש בשמן טהור, אך היוונים טמאו את כל השמנים, ונדרשו שמונה ימים כדי לייצר שמן חדש טהור בגליל ולהביא אותו לירושלים. גם הכהנים עצמם נטמאו במלחמה בטומאת מת, ונדרשו שבעה ימים כדי לטהר את הכהנים מטומאת המת ואז יוכלו לייצר שמן חדש טהור למקדש. לפתע מצאו החשמונאים פך אחד של שמן חתום בחותמו של כהן גדול שהיה מוצנע בקרקע (תוס' ד"ה "שהיה" שבת כא, ב), והיה זה סימן שהיוונים לא טמאו אותו. בפך הייתה כמות שמן להדלקה של יום אחד, אך נעשה נס והדליקו ממנו שמונה ימים (שבת כא, ב).

כהודאה לקב"ה על נס פך השמן, ציוו חכמים להדליק את נרות החנוכה.

האחרונים עסקו רבות בהיבטים שונים של נס פך השמן ובטעם מצוות ההדלקה שמונה ימים. להלן דוגמאות יסודיות:

הצורך בנס פך השמן:

< הדין הוא (יומא ו, ב) שטומאה הותרה בציבור: כאשר בעיית הטומאה היא של כלל הציבור ולא רק של אדם יחיד - הותרה הטומאה. לפי זה מן הדין היה

מותר אז להדליק את המנורה בשמן טמא, משום שהציבור לא יכול היה להשיג שמן חדש טהור בתוך שמונה ימים. וקשה, לשם מה עשה הקב"ה את נס פך השמן - שיהיה שמן טהור כל הימים - ללא צורך הלכתי?

הביאור על כך:

כדי להראות את חיבת הקב"ה לישראל ולמצוותיהם. כלומר: על פי ההלכה, היו היהודים באותו זמן חייבים למסור את נפשם על כל מצווה ומנהג, מפני שהייתה זו "שעת השמד" - זמן של גזירה כללית על קיום מצוות. אבל החשמונאים לא היו חייבים לצאת למלחמה עם היוונים שגזרו את הגזירות, ובפרט שהיו מעטים מול רבים. זה שהחשמונאים יצאו למלחמה, היה מפני שחיבבו את המצוות ולא הסכימו לקבל מצב של לחץ וקשיים בקיומם. חיבוב מצוות זה של ישראל, עורר אצל הקב"ה רצון להראות מצדו חיבה למצוותיהם של ישראל. לכן עשה הקב"ה את נס פך השמן כדי שישראל יקיימו את מצוות הדלקת המנורה באופן של לכתחילה, בהידור ובטהרה, ולא יקיימו אותה רק באופן של דיעבד, בשמן טמא (העניין התבאר גם בשיחות הרבי בכ"מ).

מדוע לא נטמא השמן בנשיאת הכהנים:

< אך עדיין קשה: הכהנים החשמונאים נטמאו בטומאת מת בזמן המלחמה, ולא הספיקו להיטהר ממנה לפני הדלקת המנורה, שהרי טהרה מטומאת מת דורשת שבעה ימים והם הדליקו את המנורה מיד לאחר הניצחון. לפי זה, השמן שבפך היה צריך להיטמא בטומאת מת כאשר הכהנים נשאו ושפכו אותו למנורה. וקשה, איך הדליקו בשמן טהור?

והביאור:

הכהנים לא נשאו את פך השמן בידיהם. הם מילאו את השמן במנורה בעזרת מקלות של עץ שאין להם בית קיבול ואינם מקבלים טומאה. לכן לא נטמא השמן בעת שמילאו אותו במנורה (רא"ם - הובא במהרש"א שבת כא, ב).

איך לא נטמאה המנורה בעת שהכינו אותה להדלקה:

< ועדיין צריך להבין: בעת שהכהנים הכינו את המנורה להדלקה, הייתה המנורה עצמה צריכה להיטמא על ידי הכהנים שהיו טמאי מתים, ובדרך ממילא היה גם השמן שמילאו בה צריך להיטמא. ואיך הדליקו בשמן טהור?

והביאור:

בגמ' (עבודה זרה מג,א) מבואר, שהחשמונאים עשו אז מנורה חדשה של עץ ובה הדליקו, ולא הדליקו במנורת הזהב. ההלכה היא, שכלי עץ גדול העשוי "לנחת" - כדי שיעמוד במקומו ולא יטלטלו אותו, אינו מקבל טומאה למרות שיש לו בית קיבול. לכן המנורה לא נטמאה מטומאת הכוהנים, וכך השמן שהיה בתוכה לא נטמא גם הוא (רא"ם - הובא במהרש"א שבת כא,ב).

קושיית הבית יוסף:

< אחת השאלות המפורסמות ביותר בחנוכה היא שאלת הבית יוסף (סי' עת"ר): הדלקת נרות חנוכה היא זכר לנס פך השמן. וקשה, מדוע מדליקים נרות שמונה ימים, הרי עבור יום אחד היה בפך מספיק שמן, ונמצא שנס השמן היה רק שבעה ימים?

תירוצים רבים נאמרו על קושיא זו. לדוגמא:

א. החשמונאים - שידעו שיעברו שמונה ימים עד שיגיע שמן חדש טהור מבית הבד - חילקו מלכתחילה את השמן שבפך לשמונה חלקים, וכל יום מילאו במנורה רק חלק אחד. נמצא שבמשך שמונה ימים דלקה המנורה מכמות של שמינית מן השמן הנצרך במצב רגיל. אם כך הנס היה שמונה ימים ולא שבעה (בית יוסף).

על תירוץ זה קשה:

< הגמ' (מנחות פט,א. הובא ברש"י שמות כז,כא) לומדת מן הפסוק "מערב עד בוקר", שצריך לתת במנורת המקדש שמן בשיעור שתהא דולקת והולכת כל הלילה מערב עד בוקר, וחכמים שיערו זאת בחצי לוג שמן, והיא מידה קבועה של שמן שנתנו תמיד במנורה. נוסף לזה יש דין (זבחים פח,א) ש"כלי שרת אין מקדשין אלא מלאין", ועל קני המנורה להיות מלאים בשמן. אם כך קשה, איך היו החשמונאים רשאים למלא במנורה רק שמינית מן השמן, ולא לקיים את ההלכה לתת במנורה מידה שלימה של שמן? וגם לא קיימו את ההלכה שקני המנורה צריכים להיות מלאים (ראה לקו"ש חט"ו ע' 185)?

- ובפרט ביום הראשון שהייתה להם כמות שמן מספיקה ליום זה למלא את המנורה במידה שלימה ושהקנים יהיו מלאים, ובכל זאת מילאו במנורה רק שמינית מן השמן (פרי חדש סי' עת"ר)?

תירוץ אחר על קושיית הבית יוסף:

ב. החשמונאים מילאו במנורה ביום הראשון את כל השמן שבפך, והשמן הלך וכלה במשך הלילה, אלא שבבוקר אירע נס והכוהנים מצאו את פך השמן או את המנורה, מלאים בשמן כבתחילה (בית יוסף).

< אלא שעל תירוץ זה קשה, הרי צריך להדליק את המנורה בשמן שנוצר מזיתים ואסור להדליקה בשמן שנוצר על ידי נס. ולפי תירוץ זה נמצא שהשמן שהדליקו בו מהיום השני והלאה נוצר על ידי נס ואיך הדליקו בו (לקו"ש חט"ו ע' 185)?

ועוד קשה: בבוקר היום השמיני מסתמא כבר לא מצאו את הפך או המנורה מלאים בשמן של נס כמו בימים שלפני זה, כיון שלא היה צורך בנס זה שהרי עבור היום התשיעי כבר היה מספיק שמן חדש מבית הבד. וא"כ קושיית הבית יוסף בתוקפה עומדת: מדוע מדליקים שמונה ימים ולא שבעה, הרי הנס היה במשך שבעה בקרים - מבוקר היום הראשון עד בוקר היום השביעי, ולא היה כל נס בבוקר היום השמיני (פרי חדש שם)?

תירוץ הרבי על קושיית הבית יוסף:

ג. לדעת הרבי (לקו"ש חט"ו ע' 186) נס פך השמן היה באש ולא בשמן. האש במנורת המקדש הייתה באותם ימים כמו האש שהייתה בסנה בעת שהקב"ה התגלה בו אל משה רבינו, שהסנה בער באש אך לא נשרף ולא נאכל בה (שמות ג,ב). גם במנורת המקדש, האש לא שרפה ולא כילתה את השמן.

לפי זה: ביום הראשון מילאו במנורה את כל כמות השמן שבפך, אלא שהאש לא שרפה ולא כילתה אותו. כך קרה גם בימים הבאים, וכך הדליקו מן השמן שבפך שמונה ימים. לדברי הרבי מובן, שהשמן לא נוצר על ידי נס אלא הוא בא מזיתים. הנס היה בזה שהאש לא כילתה את השמן.

דיון בדברי הרבי:

< גם על תירוץ הרבי לכאורה קשה (כקושיית הפרי חדש הנ"ל) - מה היה הנס ביום השמיני? שהרי בעת שהמנורה דלקה בלילה השמיני כבר לא היה צורך בנס זה שהאש לא תכלה את השמן, כיון שעבור הלילה התשיעי כבר היה שמן חדש מבית הבד. ונמצא שהנס היה רק במהלך שבעה לילות - מהלילה הראשון עד השביעי - בהם האש דלקה ולא שרפה את השמן. א"כ קושיית הבית יוסף בתקפה עומדת: מדוע מדליקים שמונה ימים ולא שבעה, הרי הנס נמשך רק במשך שבעה לילות?

ביאור בדברי הרבי:

< ניתן להסביר: הנס עצמו אכן נמשך רק שבעה לילות ולא שמונה. ההדלקה ביום השמיני היא הודאה לקב"ה על זה שדאג ופעל שיהיה שמן עבור הלילה השמיני, על ידי שעשה נס בלילה השביעי שהאש לא תכלה את השמן - כדי שיהיה שמן עבור הלילה השמיני.

לפי זה, ישנם שלושה אופני הודאה בהדלקת הנרות זכר לנס פך השמן:

1. בלילה הראשון - שהיה עבורו מספיק שמן - ההדלקה היא הודאה על מציאות הנס שנעשה באותו לילה, שהשמן לא כלה בלילה הראשון כדי שיהיה שמן עבור הלילה השני.

2. מהלילה השני עד השביעי ההדלקה היא הודאה על שני דברים: גם על עצם עשיית הנס באותו לילה שהשמן לא כלה בעת ההדלקה (וזה כדי שיהיה שמן ללילה שלמחרת). וגם על זה שהקב"ה דאג ופעל שיהיה שמן לאותו לילה, על ידי שעשה נס בלילה שלפניו שהשמן לא יכלה.

3. בלילה השמיני שהשמן כלה בהדלקה ולא התרחש בו כל נס כנ"ל, ההדלקה היא רק הודאה על זה שהקב"ה דאג ופעל שיהיה שמן ללילה השמיני - על ידי נס שעשה בלילה השביעי.

(על דרך זה אפשר לתרץ גם את קושיית הפרי חדש הנ"ל על תירוץ הב').

תירוץ הפרי חדש על קושיית הבית יוסף:

ד. הדלקת הנרות אינה רק זכר לנס פך השמן, אלא היא גם זכר לנס ניצחון המלחמה. לכן מדליקים שמונה ימים: יום אחד זכר לנס ניצחון המלחמה, ושבעה ימים זכר לנס פך השמן.

עד כאן בעניין קושיית הבית יוסף.

הניסים וזיכרונם:

< בחנוכה אירעו (בכללות) שני ניסים:

א. ניצחון המלחמה נגד היוונים - אף שהיו מעטים מול רבים.

ב. נס פך השמן - שהספיק ליום אחד ודלק שמונה ימים.

זיכרון הניסים:

א. הדלקת נרות חנוכה היא בכללות זכר לנס פך השמן.

לדעת הפרי חדש הנ"ל, ההדלקה שבעה ימים היא זכר לנס פך השמן, וההדלקה יום אחד היא זכר לנס ניצחון המלחמה.

ב. אמירת "ועל הניסים" בתפילה וברכת המזון - היא זכר לנס ניצחון המלחמה על היוונים, שהרי אומרים "נתת גיבורים ביד חלשים וכו'".

ב"והדליקו נרות בחצרות קדשיך" שאומרים בנוסח "ועל הניסים", אין הכוונה להדלקת מנורת המקדש, כי אם להדלקת נרות נוספים בעזרה - להלל את הקב"ה

על הניצחון, ונמצא שנס פך השמן אינו מוזכר ב"ועל הניסים" כי אם רק נס ניצחון המלחמה (ראה לקו"ש חכ"ה-חנוכה).

(ובלקו"ש חלק ל' ע' 209 מוסיף הרבי, שב"ועל הניסים" מודים לקב"ה גם על הניצחון על היהודים המתיוונים, ולא רק על הניצחון על היוונים ע"ש).

ג. אמירת ההלל היא בכללות זכר לנס פך השמן (גמ' שבת כא,ב).

אלא שבסיום "ועל הניסים" אומרים "וקבעו וכו' להודות ולהלל לשמך הגדול", והכוונה לאמירת ההלל. כיון ש"ועל הניסים" בא על נס ניצחון המלחמה כנ"ל, נמצא שאמירת ההלל שמוזכרת ב"ועל הניסים", באה גם היא על נס ניצחון המלחמה.

- ומבאר הרבי (לקו"ש חלק י' חנוכה הע' 15), שעיקר אמירת ההלל היא על נס פך השמן כמבואר בגמרא, וההודאה בהלל על ניצחון המלחמה היא דבר טפל בלבד.

עיקרו של נס חנוכה - רוחני ולא גשמי:

< הגמ' בשבת (כא,ב) שואלת: "מאי חנוכה" - על איזה נס קבעו את היום? ומבארת שנקבע על נס פך השמן ואינה מזכירה את נס ניצחון המלחמה.

בטעם הדבר מבאר הרבי (לקו"ש חכ"ה-חנוכה), שהגזירה בחנוכה הייתה רוחנית - על שמירת תורה ומצוות, ולא הייתה גזירת מוות על הגוף כמו בפורים. החשמונאים הם אלו שפתחו במלחמה כדי לגרש את היוונים ולבטל את הגזירות על קיום המצוות. לכן אומרת הגמ' שחנוכה נקבע על נס פך השמן ואינה מזכירה את נס ניצחון המלחמה, מפני שנס פך השמן הטהור מסמל את ההצלה הרוחנית שהיא העיקר, וניצחון המלחמה נועד להביא הצלה רוחנית.

הדבר מודגש בנוסח "ועל הניסים" עצמו - הבא כהודאה על ניצחון המלחמה כנ"ל - בו אומרים שהיוונים רצו "להשכיחם תורתך, ולהעבירם מחוקי רצונך", וכן מדגישים שאחרי ניצחון המלחמה "פינו את היכלך וטיהרו את מקדשך". מפני שהמלחמה הגשמית בחנוכה, הייתה למען מטרה רוחנית של קיום המצוות וטהרת בית המקדש (ראה בדברי הרבי בארוכה).

השם - חנוכה:

< ביאורים שונים נאמרו אודות שם זה:

א. "חנו כ"ה" - על שם המנוחה מן המלחמה שהייתה ביום כ"ה בכסלו (ר"ן שבת כא,ב. טור סי' תר"ע).

הסבר זה מתאים לשיטת המאירי (שבת כא, ב) שניצחון המלחמה היה ביום כ"ד בכסלו, כך שיום כ"ה היה כבר יום מנוחה.

לדעת הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ג ה"ב) שניצחון המלחמה היה ביום כ"ה בכסלו, נצטרך לבאר כמו אחד הביאורים הבאים.

ב. "חנו כ"ה" - על שם השביתה והמנוחה מעשיית מלאכה (שנוהגות הנשים כדלקמן) בעת הדלקת הנרות (ב"ח סי' תר"ע).

ג. "חנוכה" - על שם חנוכת המזבח החדש שבנו החשמונאים בבית המקדש (אור זרוע ח"ב סי' שכא. מהרש"א שבת כא, ב).

ד. רמז בשם חנוכה: חנוכה ראשי תיבות "ח נרות והלכה כבית הלל". היינו שביום הראשון מדליקים נר אחד, וכל יום מוסיפים נר נוסף - כדעת בית הלל. זאת בניגוד לדעת בית שמאי הסוברים שביום הראשון מדליקים שמונה נרות, וכל יום פוחתים והולכים במספר הנרות.

הלכות הדלקת נרות חנוכה

חביבות מצוות ההדלקה:

< "מצוות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא-ל והודיה לו על הניסים שעשה לנו" (רמב"ם הל' חנוכה פ"ד הי"ב).

חביבות המצווה היא נפקא מינה להלכה:

א. "אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק" (רמב"ם שם. שו"ע תרעא,א). הלכה זו שצריך לחזור על הפתחים או למכור את כסותו בשביל לקיים את מצוות הדלקת נר חנוכה, אינה קיימת אפילו במצוות דאורייתא - בהם צריך להוציא על המצווה רק מתוך מה שיש לו, ורק עד חומש או עד שליש מנכסיו (ראה רמ"א ושאר פוסקים שו"ע אר"ח סי' תרנ"ו), אך אין חיוב לחזור על הפתחים או למכור את כסותו כדי שיהיה לו כסף לקיים את המצווה.

- ממהלך דברי הרמב"ם (שם) נראה, שהדבר נובע מחביבות מצוות הדלקת נר חנוכה.

גם במצוות ארבע כוסות של פסח הדין כך, שצריך לחזור על הפתחים כדי שיהיה לו יין ויוכל לקיימה. ומבאר המגיד משנה על הרמב"ם (שם), שחביבות וחשיבות מצוות נר חנוכה וארבע כוסות בזה היא בגלל הפרסומי ניסא שיש בהם.

ב. נפקא מינה נוספת: מעיקר הדין מספיק להדליק נר אחד כל יום עבור כל בני המשפחה ("נר איש וביתו", שבת כא,ב). הוספת נר נוסף כל יום, והדלקת מנורה על ידי כל אחד מן הבנים בנפרד, הם הידור בלבד (ראה שבת שם), ובכל זאת כולם נוהגים כך בפועל, וזה בגלל החביבות והחשיבות המיוחדת של מצוות הדלקת נר חנוכה.

הדלקה בשמן זית:

< מן הדין, כל השמנים והפתילות כשרים להדלקת נר חנוכה - גם כאלו שהאש אינה אוחזת בהם כראוי ועלולה לכבות. מפני שקיום מצוות הדלקת נ"ח נעשה ברגע ההדלקה עצמו - "הדלקה עושה מצווה", ואם "כבתה, אין זקוק לה" להדליקה שוב (תרעגא ומשנ"ב סק"א).

אך מצווה מן המובחר להדליק בשמן זית יותר משאר שמנים (שבת כג, א), מכמה טעמים:

א. האש נתפסת היטב בפתילה.

ב. אורו צלול מאד.

ג. הדלקת הנרות היא זכר לנס פך השמן, ונס זה נעשה בשמן זית.

מטעם הג' מצווה מן המובחר להדליק בשמן זית יותר מבנרות שעווה - למרות שגם בנרות שעווה האש נתפסת היטב בפתילה וכן אורה צלול מאד. וזה בגלל טעם הג' שנס חנוכה נעשה בשמן זית.

שמן מאוס, גזול, טבל וערלה:

< אסור להדליק בשמן מאוס (משנ"ב תרעג סק"ג), מפני שאין לקיים מצווה בדבר המאוס על האדם. לכן אם נפלו חרקים וכיו"ב לתוך השמן ונעשה מאוס עליו לאכילה ולבישול, אין להדליק בו.

אך מותר להדליק בשמן זית שבגלל החומציות שבו הוא אינו ראוי לאכילה, מפני ששמן זה אינו מאוס על האדם ורק שלא בריא לאוכלו. לכן מותר להדליק בשמן זית הנמכר בחנויות "למאור בלבד" - אם אורו זך וצלול כמו שמן זית העומד לאכילה (אלא שיש לשים לב שבשוק מצוי שמן שכתוב עליו "שמן זית" אך הוא אינו כזה, ולכן מחירו נמוך).

< אין להדליק בשמן גזול (משנ"ב תרעג סק"ב), ואסור לברך עליו (ראה גם שו"ע אדה"ז תרלז, י-יא).

- על הבחורים בישיבה לשים לב לבקש רשות להשתמש בשמן של חבריהם לנר חנוכה שלהם.

< אסור להדליק בשמן של ערלה מפני שהוא אסור בהנאה. וכן אסור להדליק בשמן של טבל מפני שהוא אסור בהנאה של כילוי.

- לכן צריך הכשר טוב על השמן שמדליקים בו נרות חנוכה, כדי לוודא שאינו בא מזיתים של ערלה או של טבל.

הפתילות:

< מצווה מן המובחר להדליק בפתילות העשויות מצמר גפן, מפני שדולקות יפה (משנ"ב תרעג סק"ב).

< יש הידור שאדם יכין בעצמו את הפתילות לנרות חנוכה. כמו שמצינו אצל דבורה הנביאה שנקראה "אשת לפידות" על שם שהייתה עושה בעצמה פתילות למשכן שילה (מגילה יד,א), ועל ידי טרחה זו "זכתה לנבואה ולאור התורה, שהייתה שופטת את ישראל" (מהרש"א שם).

אך מי שאינו רגיל בזה והפתילות שעושה אינן דולקות יפה, יכול להשתמש בפתילות מוכנות הנמכרות בחנויות אם הן דולקות יפה - שזהו העיקר, שהנר ידלק יפה.

< כל הזהיר בנר לעשותו יפה יהיו לו בנים תלמידי חכמים, שנאמר (משלי ו): "כי נר מצוה ותורה אור, על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור תורה" (עפ"י דברי רב הונא שבת כג,ב ורש"י שם, ושו"ע אדה"ז רסג,א).

< מן הדין אין צורך להחליף את הפתילות כל לילה, ויכול להשתמש בפתילות הישנות כל זמן שהן ראויות להדלקה (תרעג,ד). ואדרבא הן נוחות יותר להדלקה כיון שכבר הדליקו בהן (משנ"ב שם סקל"א).

אך יש דעות שנכון להחליף פתילות כל לילה (ראה ארחות חיים הל' חנוכה אות ה. כל בו ס' מד. ועוד), משני טעמים:

א. כל לילה התחדש נס פך השמן.

ב. זכר למקדש, שהחליפו פתילות כל יום במנורת המקדש.

המשמעות בספר המנהגים היא, שנוהגים "שהפתילות יהיו בכל יום חדשות". ורק שהביא "יש אומרים" שאין חוששים להחליף הפתילות.

אדמו"ר הריי"ץ נהג להשתמש בפתילה הישנה (שיחת ש"פ וישב תשט"ז). ולהעיר מספר המנהגים ש"לעת עתה לא יכולתי לברר מנהג רבינו בזה". אך בחנוכה של הרבי החליפו כל לילה פתילות חדשות.

ויש לדעת: אם משתמשים בפתילה הישנה - מפני שסוברים שהידור הוא כיון שדולקת טוב יותר (כנ"ל), יש להקפיד להעביר פתילה ישנה אל הנר שנוסף ביום זה ומדליקו ראשון, כיון שבנר הראשון מקיימים את עיקר מצוות ההדלקה (הובא בספר המנהגים הע' 21).

השמש:

< אסור להשתמש לאור נרות חנוכה (כדלקמן). כדי להינצל מחשש איסור של שימוש לאורם, מנהג ישראל להדליק נר נוסף על הנרות שצריך להדליק כל לילה למצווה, כדי שאם ישתמש לאורם יהיה זה לאור הנר הנוסף (תרעג,א).

גם אם ברור לאדם שהוא לא ישתמש לאור נרות חנוכה כלל, מכל מקום צריך להדליק שמש כדי שגם יהיה ניכר לאחרים שהוא הדליק את הנרות לשם מצווה ולא כדי להשתמש לאורם, וזה ע"י שרואים שהוסיף עוד נר מעבר לנרות המצווה ויכול להשתמש לאורו.

לפי זה, השם "שמש" הוא על שם שימוש האדם לאורו - ולא לאור הנרות.

למנהגינו שמדליקים נ"ח בתוך הבית וגם אור החשמל דולק במקום, מעיקר הדין לא היה צריך להשאיר שמש כיון שאין דרך להשתמש לאור הנרות כלל כי אם לאור החשמל. ומ"מ מנהג ישראל להדליק שמש בכל אופן (בהליכות שלמה פט"ז הי"ג כתב, שכיון שלפעמים נכבה החשמל, טוב להדליק שמש למרות שיש חשמל).

גם כאשר כמה אנשים מדליקים זה על יד זה, ידליק כל אחד שמש לעצמו (כף החיים תרעג אות לה), ו"מנהג ישראל תורה".

< מניחים את השמש גבוה יותר משאר הנרות, כדי שיהיה ניכר שהוא איננו ממניין הנרות. ומניחים אותו סמוך לנרות, כדי שאם יבוא להשתמש לאור הנרות, יהיה זה לאור השמש (ראה רמ"א תרעג, א. משנ"ב ס"ק יט-כ. ספר המנהגים).

< השמש משמש בפועל גם להדליק את נרות המצווה, וזו סיבה נוספת שנקרא שמש - מפני שמשמש את נרות המצווה כאשר הוא מדליק אותם.

בזה שהשמש מדליק את נרות המצווה, ניכר יותר שהוא איננו ממניין נרות המצווה (רמ"א שם).

- ונמצא, שמעיקר הדין ניתן היה להדליק את הנרות בנר אחר ולכבותו אחרי ההדלקה, וישאיר שמש הדולק בשמן, ובמקרה זה ייחשב כ"שמש" רק מפני טעם הא' שאם ישתמש לאור הנרות - יהיה זה לאור השמש. אך עדיף שהשמש גם ידליק את נרות המצווה, וכך יהיה ניכר יותר שהשמש איננו ממניין נרות המצווה (כמבואר ברמ"א).

< למנהגינו, השמש הוא נר שעווה (ספר המנהגים).

הטעם: נר שעווה הוא הכי קרוב לשמן זית, מפני שאורו צלול כמו שמן זית והאש נתפסת בו היטב (רמ"א תרעג, א).

לא עושים את השמש משמן זית, מפני שלא נוח לטלטל שמן ופתילה להדליק בהם את הנרות. וכן כדי לעשות היכר בין השמש לבין נרות החנוכה, שיהיה ניכר שהשמש איננו ממניין נרות המצווה (ספר המנהגים - חנוכה, והע' 3 שם).

המנורה (החנוכייה):

< מצוה להדליק במנורה יפה ככל האפשר, משום "זה א-לי ואנוהו". וכבר הובא לעיל שהזהיר בנר חנוכה לעשותו יפה, יהיו לו בנים תלמידי חכמים, והדבר כולל את יופי המנורה ולא רק את יופי הפתילה והשלהבת. כך כתבו הפוסקים לגבי נרות השבת, שהזהירות לעשותם יפים ולזכות לבנים תלמידי חכמים, כוללת את יופי הפמוטים.

< מנורת הרבי עשויה מכסף, וכן כתבו הפוסקים (באר היטב תרעג סקי"ג) "שכל אחד יטרח לעשות לו מנורה יפה, ומי שידו משגת יעשה של כסף".

הכף החיים (תרעג אות ס) בנה מדרג בחומרים מהם יכולה המנורה להיות עשויה - מן הטוב לגרוע: זהב, כסף, נחושת, ברזל - מתכת, זכוכית, עץ, חרס ע"ש.

בחנויות נמכרים סטים של נרות חנוכה מוכנים עם שמן ופתילות. יש להעדיף את הכוסיות העשויות זכוכית על פני אלו העשויות פלסטיק.

< המדליק בכוסיות זכוכית במנורת כסף אינו מפסיד את מעלת הכסף, ולא נחשב שמדליק בזכוכית (שבה"ל ח"ח סי' קנז. ועוד).

< אין להדליק בדבר בזוי כמו קליפות של ביצים (ראה כף החיים שם אות סא). אך ניתן להדליק בפקקי מתכת של בקבוקים, או בכוסיות המתכת של נרונים השבת, מפני שאינם נחשבים דבר בזוי.

< אין חיוב להדליק במנורה אחת דווקא, וניתן להעמיד פמוטים או כלים אחד על יד השני ולהדליק בהם.

אך כאשר כמה אנשים מדליקים בפקקים וכדומה - בלי מנורה, יש להיזהר להפריד ביניהם כדי שיהיה היכר כמה מדליק כל אחד.

< יש אומרים שלא מברכים על נרות חנוכה שלא הדליקם בתוך כלי, וכעין ההדלקה בבית המקדש שהייתה בכלי (ראה ברכ"י תרעג,ו. אבנ"ז או"ח סי' תק. שד"ח מע' חנוכה ז. ועוד). לפי זה, אם מדליק בנרות ולא בשמן, אין להדביק את הנרות ישירות על חתיכת עץ שטוחה, אלא ידביק אותם בפמוטים או בכלים כלשהם.

(גם מסיבה זו אין להדליק נרות חנוכה בקליפות של ביצים, או בחצאיי תפוח אדמה שעשה בהם בית קיבול. מפני שצריך להדליק בכלי דווקא ואין להם דין כלי כמבואר ברמב"ם הל' כלים פ"ו ה"א).

< אסור מן התורה לעשות מנורה בעלת שבעה קנים - כמנורת המקדש (שו"ע יו"ד קמא,ח). ואסור להחזיקה בבית או להשתמש בה (דרכי תשובה שם סקנ"ב).

ולהעיר, שעל פי זה תירצו האחרונים באופן נוסף מדוע ציוו חכמים להדליק נרות חנוכה שמונה ימים למרות שנס פך השמן היה (בפשטות) רק שבעה ימים, שזה כדי שלא יעשו מנורה בעלת שבעה קנים ויעברו על איסור מן התורה).

< כדאי שהקנים שבחנוכיות יהיו בצורת אלכסון - כצורת הקנים שבמנורת המקדש (לקו"ש חכ"א ע' 169 והע' 44).

אך להעיר שהרבי לא הדליק במנורה כזו, כי אם במנורת כסף עם גב (ואולי עיקר השלילה היא של מנורה שקניה עגולים, כדי שלא יבואו לטעות מזה שזו הייתה צורת מנורת המקדש).

גובה נרות המצווה:

< גובה נר ביתו: לכתחילה בין ג' טפחים - 24 ס"מ, לבין י' טפחים - 80 ס"מ (תרעא,ו. וראה ספר המנהגים). הטעם:

למעלה מג' - מפני שאין דרך להניח נר למטה מג' טפחים כיון שמאיר בעיקר את הקרקע, ולא ניכר שבעל הבית הניחו שם בכוונה והדליקו לשם מצווה (ב"ח).

למטה מי' - ניכר שהדליק את המנורה זכר לנס ויש פרסום לנס. מפני שאם היה מדליק אותה לצורכו כדי שתאיר היה מניח אותה למעלה מי', כיון שדרך להניח נר הבא להאיר - למעלה מי' (משנ"ב תרעא סקכ"ז).

אך בדיעבד יצא ידי חובה גם אם הנר היה מונח למטה מג' טפחים (פרי חדש), או גבוה מי' טפחים (שו"ע שם).

< הגובה של ג' טפחים וי' טפחים מתייחס לשלהבת ולא לגוף המנורה.

מקום ההדלקה:

< הרמ"א (תרעא,ז) כותב, שבזמן הזה המנהג להדליק בתוך הבית, ולא על פתח ביתו מבחוץ כמו שהיה בזמן הגמרא (שבת כא,ב).

מנהג העולם, שההדלקה בתוך הבית נעשית רק בחוץ לארץ בגלל פחד מהגויים, אך בארץ ישראל מדליקים בפתח הבית או החצר הפונים לרשות הרבים כמו בזמן הגמ'. ויש נוהגים להדליק בחלון הפונה לרשות הרבים.

אך למנהגינו מדליקים בתוך הבית דווקא (כיון שאחרי שנהיה מצב סכנה והחלו להדליק בבית, נשאר המנהג להדליק בבית. וראה גם מג"א תערב סק"ה).

< ההדלקה בתוך הבית למנהגינו נעשית על פתח הדלת, באופן שמזוזה מימין ונר חנוכה משמאל (סידור אדה"ז. וראה לקו"ש ח"ה ע' 456 בהע' כמה חסרונות בהדלקה בתוך הבית - על החלון).

לא מדליקים על פתח חדר השינה של ההורים. אך הילדים יכולים להדליק על פתח חדר השינה של הילדים (תורת מנחם תשמח ח"ב ע' 133).

< הדלקת הנר צריכה להיות במקום שהנר צריך להיות מונח בו עפ"י דין, ולא ידליקנו במקום אחד ולאחר ההדלקה יעבירנו למקום הראוי לנר חנוכה. שהרי "הדלקה עושה מצווה" (תרעה,א) ומקיים את המצווה ברגע ההדלקה, וגם מברכים "וציוונו להדליק", ולכן הנר צ"ל במקומו הראוי כבר בשעת ההדלקה עצמה.

"קרה, וצריך היה לטלטל המנורה טפח וטפחיים לקרבה לאדמו"ר (הרי"ץ) כדי שיוכל להדליק את הנרות, ואחר כך היו מעמידין אותה במקומה, ובכל זאת ברך בעצמו והדליק" - ודלא כמובא (משו"ת לב חיים ח"ג סקמ"ו) שבמקרה זה יותר טוב שידליק אדם אחר במקומו (ספר המנהגים-חנוכה והע' 15).

- אך במקרה זה מדובר על הזזה מועטה של "טפח וטפחיים" בלבד כלשון הרבי. וגם מדובר (בפשטות) בזמן של חולי וחוסר ברירה, ולא מדובר במצב רגיל שניתן להדליק במקום הראוי עצמו, שאז יש להדליק במקום הראוי דווקא.

< אין להזיז את המנורה ממקומה בתוך שיעור זמן ההדלקה (כדלקמן). לפי זה, כאשר בוחרים באיזה פתח להניח את המנורה, יש לבחור פתח כזה שלא יצטרכו להזיז את המנורה ממקומה כלל בתוך שיעור זמן ההדלקה.

< במנורה שמדליקים בבית, לא מקפידים אם היא תהיה מונחת בין דרום לצפון או בין מזרח למערב (ספר המנהגים).

בטפח הסמוך לפתח, או בחלל הפתח:

< נר חנוכה "מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח, משמאל, כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ויהיה מסובב במצוות" (שו"ע תרעא,ז).

ההנחה "בטפח הסמוך לפתח" - כלשון השו"ע - היא לאורך הקיר הצמוד לפתח, ולא בחלל הפתח עצמו. והביאור:

החשיבות הכללית להניח את הנר קרוב לפתח, היא מפני שבזמן הגמ' היו מדליקים נרות חנוכה בחוץ על יד הפתח הראשי של הבית או החצר, וההנחה קרוב לפתח - בטפח הסמוך לפתח - גורמת שיהיה ניכר שבעה"ב הוא זה שהניח

שם את המנורה ולא אדם אחר, ויהיה ניכר שבעה"ב קיים את מצוות ההדלקה (ראה משנ"ב סקל"א).

בזמן הגמ' שהיו מדליקים בחוץ, לא היו מעמידים בדרך כלל את המנורה בתוך חלל הפתח עצמו, כי אם לאורך הקיר הצמוד לפתח - "בטפח הסמוך לפתח". ובפשטות זהו מפני שהעמדה בתוך חלל הפתח עצמו הייתה צ"ל לרוחב הפתח, והדבר היה חוסם את הפתח ומקשה לעבור בו. לכן היו מעמידים את המנורה לאורך הקיר החיצוני הסמוך למזוזה הפתח, מצד שמאל של הפתח, ופני המנורה כלפי רה"ר, וכך הנר שמדליקים ביום הראשון - שהוא מצד ימין של המנורה (לדעת השו"ע) - היה בטפח הסמוך לפתח. ואף ששאר הנרות שבמנורה היו עומדים מחוץ לטפח הסמוך לפתח, אין בזה בעיה, מפני שתחילת ההדלקה - של הנר הראשון שבמנורה שמדליקים ביום הראשון, נעשית בתוך טפח הסמוך לפתח.

ובמקרה שאי אפשר היה להניח את המנורה מצד שמאל של הפתח לאורך הקיר החיצוני לכיוון רה"ר, כגון כשהיה דבר שהפריע לכך, היו מניחים את המנורה בתוך חלל הפתח עצמו, לרוחבו - היינו שהמנורה הייתה ממלאת את חלל הפתח, כשהיא צמודה לצד השמאלי של הפתח, ולא לצד הימני שבו נמצאת המזוזה, כדי שיהיה מסובב במצוות (ראה שו"ע שם ומשנ"ב סקל"ו).

כך עושים גם היום, אלו שמדליקים בחוץ.

אך למנהגינו ישנם בזה ג' שינויים: א. מדליקים את המנורה בפתח שבתוך הבית, ולא מדליקים בחוץ. ב. מניחים את המנורה בתוך חלל הפתח עצמו, ולא לאורך הקיר החיצוני בטפח הסמוך לפתח. ג. מניחים את המנורה לאורך הפתח - כך שהמנורה אינה ממלאת את חלל הפתח - ולא מניחים אותה לרוחב הפתח. כך הוא לשון אדה"ז בסידורו: "המנהג הנכון וכו', לתלות המנורה בעובי המזוזה בחלל הפתח".

ויש לומר, שכל שינויים אלו למנהגינו תלויים אחד בזולתו:

רק אם מדליקים בחוץ שהפרסומי ניסא הוא לעוברים ושבים ברה"ר, צריך להניח את המנורה לרוחב - או לרוחב הקיר שלצד הפתח, או לרוחב חלל הפתח עצמו - כדי שהמנורה כולה תעמוד מול רשות הרבים, וכך בני רה"ר יוכלו לראות את כל הנרות ויהיה פרסום גם לנס שהתחדש כל יום ויום מימי החנוכה. אך למנהגינו שמדליקים בתוך הבית והפרסומי ניסא הוא לבני הבית, שוב בני הבית שהם קרובים אל הפתח ועוברים בו או על ידו כל הזמן, רואים את כל המנורה גם אם היא עומדת לאורך הפתח, וממילא אין חילוק לעניין פרסום הנס אם המנורה עומדת לרוחב חלל הפתח או לאורכו, ולכן אפשר להניח את המנורה לאורך חלל הפתח כדי שהיא לא תחסום את המעבר, ואין צורך להניחה דווקא לרוחב חלל הפתח.

והנה, לכאורה גם למנהגינו אדם שהיה רוצה להניח את המנורה לאורך הקיר שלצד חלל הפתח, היה יכול לעשות כן, דלא גרע מזמן הגמ' שהיו מניחים את המנורה לאורך הקיר ולא בתוך חלל הפתח (ורק שאם מניחה בתוך חלל הפתח א"צ להניחה דווקא לרוחב חלל הפתח כמו בזמן הגמ', ויכול להניחה גם לאורך חלל הפתח וכך לא ייחסם המעבר כמו שהתבאר). אך הלשון בספר המנהגים הוא: "לתלות המנורה בעובי המזוזה בחלל הפתח", ונמצא שמנהגינו הוא להניח את המנורה בתוך חלל הפתח עצמו דווקא, ולא לאורך הקיר מחוץ לפתח.

יש לומר שהטעם בזה הוא, כדי שהאדם יהיה מסובב במצוות באופן הכי מושלם שאפשר, שזה כאשר המנורה מונחת בתוך חלל הפתח עצמו, כיון שבתוך הפתח עצמו יש מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל. דכיון שהתבאר שלמנהגינו אין בעיה להניח את המנורה לאורך חלל הפתח ואין הכרח להניחה לרוחב חלל הפתח, שוב כיון שכשמניחים אותה לאורך הפתח היא אינה חוסמת את הפתח ויכול לעבור בו, עדיף להניחה בתוך חלל הפתח ולא לאורך הקיר, כדי שיהיה מסובב במצוות במידה הכי מושלמת שאפשר. רק בזמן הגמ' שהיה צריך להניח את המנורה לרוחב - כנגד רשות הרבים, כדי שבני רה"ר יוכלו לראות את כל המנורה כמו שהתבאר, היה אפשר להניחה על הקיר ולא דווקא בתוך הפתח, כדי שהיא לא תחסום את הפתח, למרות שבאופן זה המעלה שהוא מסובב במצוות אינה מושלמת כל כך.

מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל:

< מכיוון שצריך שתהיה מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, לא ידליק את המנורה בפתח שאין בו מזוזה או בפתח הפטור ממזוזה, אלא ידליק את המנורה בפתח שיש בו מזוזה דווקא, כדי שיהיה מסובב במצוות.

- ואין חילוק אם הפתח חייב במזוזה מן התורה או רק מדרבנן, העיקר שתהיה בו מזוזה.

< גם אם הכיסא שמניח עליו את המנורה יחסום את הפתח ואי אפשר יהיה לעבור בפתח, מכל מקום ידליק בשמאל, מפני שגם במקרה זה נחשב מסובב במצוות.

< צריך להניח את המנורה משמאל הפתח כדי שיהיה מסובב במצוות - גם אם אדם אחר כבר הדליק בשמאל הפתח, כך שגם אם הוא ידליק כעת בימין הפתח הוא יהיה מסובב במצוות. ולא אומרים שבמקרה זה עדיף שהוא יניח את המנורה בצד ימין של הפתח, מצד מעלת הימין - שתתבאר לקמן לגבי פתח שאין בו מזוזה שצד ימין עדיף.

- וכתבו האחרונים ב' טעמים בדבר: א. כדי שיהיה מסובב במצוות משל עצמו. ב. "לא פלוג בתקנת חכמים".

אין לו פתח עם מזוזה:

< אם אין לאדם פתח עם מזוזה כלל, כגון שמתארח בבית מלון של גויים שאין שם מזוזה, יניח את המנורה בצד ימין של הפתח, הטעם לזה (תרעא משנ"ב סקל"ד):

א. בכל דבר מצוה ימין עדיף.

ב. כך יש יותר פרסומי ניסא, מפני ש"הכל פונים לצד ימין" (נטיית האדם היא לפנות לצד ימין).

לפי מנהג העולם שמניחים את המנורה לאורך הקיר שלצד הפתח לכיוון רשות הרבים כנ"ל, הרי במקרה זה שמניח את המנורה מצד ימין של הפתח כיון שאין בו מזוזה, נמצא שהנר שמדליק ביום הראשון - שהוא בימין המנורה - יהיה רחוק יותר מטפח ממזוזת הפתח. ולכן כתבו הפוסקים, שבמקרה זה שמניח את המנורה בימין הפתח, עדיף לכתחילה להניח את המנורה בתוך חלל הפתח עצמו ולא לאורך הקיר, כדי שהנר הראשון יהיה סמוך למזוזת הפתח.

אך למנהגינו שתמיד מדליקים בתוך חלל הפתח עצמו, אין חילוק אם מדליקים בימין מזוזת הפתח או בשמאלה, ובכל אופן כל הנרות קרובים למזוזת הפתח - ובתוך חלל הפתח עצמו.

סידור הנרות במנורה:

< למנהגינו (עפ"י סידור אדה"ז - כדעת השו"ע תרעו,ה):

ביום הראשון מניחים את הנר הראשון בקנה הכי ימני של המנורה, ובימים שאח"כ מוסיפים נרות בקנים שמשמאלו, כך שביום השמיני מדליקים את הנר הכי שמאלי במנורה.

< לכתחילה יש להקפיד שהנרות יעמדו בקו ישר ובאותו גובה.

אך בדיעבד יצא י"ח גם אם לא עמדו בקו ישר. שהרי מבואר בשו"ע (תרעא,ד) שאם מילא קערה בשמן והקיפה פתילות, וכיסה את הקערה שלא תיראה כמדורה והדליק בה, יצא ידי חובתו - למרות שבהדלקה כזו הנרות אינם עומדים בקו ישר.

< יש להקפיד שהשלהבות יהיו רחוקות זו מזו, כדי שיהיה ניכר שהן נפרדות ולא ייראו כמדורה.

כפוסקים כתבו, שראוי להשאיר לפחות כשיעור אצבע בין פתילה לפתילה.

< אם מדליקים בנרות, יש להקפיד על מרחק מתאים בין הנרות - מסיבה נוספת, כדי שהנרות לא ימסו מהחום ואז לא ידלקו כשיעור זמן ההדלקה, וגם לא יוכל לברך על ההדלקה.

איסור אכילה ומלאכה לפני ההדלקה:

< חצי שעה לפני זמן ההדלקה - היינו חצי שעה לפני השקיעה למנהגינו שמדליקים אחרי השקיעה - אסור להתחיל לעשות מלאכה או להתחיל לאכול סעודה עד שידליק, משום גזירה שמא יימשך בסעודתו (שעה"צ תערב סק"ד. וראה שו"ע אדה"ז תפ"ט, יז).

אם התחיל לאכול סעודה או לעשות מלאכה בתוך החצי שעה שלפני זמן ההדלקה, יש דעות שצריך להפסיק כשיגיע זמן ההדלקה, מפני שלדעתם מצוות נר חנוכה נחשבת "מצווה עוברת", כיון שאם לא הדליק בזמן הפסיד את המצווה (משנ"ב תערב סק"י ושעה"צ סקט"ו. וראה שו"ע אדה"ז תלא, ה-ו וקו"א סק"א. וכן תפ"ט, יז).

אך למנהגינו שמדליקים בתוך הבית והפרסומי ניסא הוא לבני הבית והם הרי נמצאים גם אחרי שיעור זמן ההדלקה. וכן למנהג העולם שמדליקים בחוץ, הרי בימינו שיש תאורה בחוץ, מסתובבים אנשים בחוץ עד מאוחר בלילה ולא דווקא בחצי שעה שאחר צאת הכוכבים כמו שהיה בזמן הגמ', וממילא יהיה פרסומי ניסא גם אחרי זמן ההדלקה - מצוות נר חנוכה אינה נחשבת "מצווה עוברת" אם לא ידליק בזמן. ולכן סברא לומר, שבדיעבד אם כבר התחיל לאכול בתוך החצי שעה, אינו צריך להפסיק את סעודתו כשיגיע זמן ההדלקה, אלא יסיים את סעודתו ואח"כ ידליק.

< האיסור בחצי שעה שלפני זמן ההדלקה הוא רק על אכילת קבע, אך מותר לאכול מיני מזונות כשיעור של פחות מכביצה (פחות מ-57 גרם), וכן מותר לאכול פירות בלי הגבלה. גם שתיה מותרת בלי הגבלה.

כאשר הגיע זמן ההדלקה אין לשהות כלל אפילו באכילה כלשהי, אלא ידליק מיד.

< אישה שגרה לבדה וצריכה להדליק נרות חנוכה בעצמה, אסור לה לאכול ולעשות מלאכה לפני שמדליקה - כמו שאסרו זאת לאיש המדליק.

אך לגבי אישה שיש לה בעל והוא מדליק, נחלקו פוסקי דורנו האם גם עליה חל האיסור לאכול ולעשות מלאכה לפני שבעלה מדליק. או שכיון שבעלה הוא שמדליק ולא היא, האיסור קיים רק עליו ולא עליה. ודעת הגרש"ז בהליכות שלמה (חנוכה פט"ז ה"ג) שגם על האישה חל איסור עשיית מלאכה ואכילה לפני

ההדלקה. ויש שכתבו, שבמקום שיש צורך ניתן לסמוך על המקילים ולהתיר לאישה לאכול או לעשות מלאכה לפני שבעלה מדליק.

לימוד תורה לפני זמן ההדלקה:

מותר ללמוד בחצי שעה שלפני זמן ההדלקה (ראה שו"ע אדה"ז תלא,ה. שעה"צ תערב סקי"ד), אך כאשר הגיע זמן ההדלקה יפסיק את לימודו וידליק מיד.

העמדת שומר:

< במשך החצי שעה שלפני זמן ההדלקה, מותר לאדם להעמיד שומר שיזכיר לו להדליק נרות חנוכה בזמן, וכך יוכל לאכול, או לעשות מלאכה פשוטה - שיכול להפסיק באמצע עשייתה ולהדליק כשיגיע הזמן (וראה שו"ע אדה"ז תלא קו"א סק"ב).

אך כאשר הגיע זמן ההדלקה ויכול להדליק, לא מועיל להעמיד שומר אלא צריך להדליק מיד.

< הנמצא במבצעים וכיו"ב, וכוונתו להגיע אחר כך לביתו ולהדליק שם, אסור לו לאכול קודם ההדלקה - למרות שאינו יכול להדליק היכן שהוא נמצא. ולא עדיף מאדם הנמצא בביתו במהלך החצי שעה שלפני זמן ההדלקה, שאסור לו לאכול וכו' קודם ההדלקה אף שבין כך אינו יכול להדליק אז, מפני שחוששים שיימשך בסעודתו או במלאכתו וכו'.

- אכן בפשטות האיסור במקרה זה הוא רק על סעודת קבע. אך סעודת עראי של מיני מזונות פחות מ-57 גרם, וכן פירות בלי הגבלה - יכול לאכול, כמו בחצי שעה שלפני זמן ההדלקה.

זמן ההדלקה:

< למנהגינו "בין מנחה למעריב" (ספר המנהגים), והיינו מיד אחרי שקיעת החמה.

יש להשתדל להדליק בזמן משום זריזין מקדימין למצוות.

< יש דעות, שאם אינו מדליק בתוך "זמן ההדלקה" - היינו בתוך חמישים דקות מהשקיעה למנהגינו שמדליקים אחרי השקיעה. או בתוך חצי שעה מצאת הכוכבים לדעת השו"ע שמדליקים בצאת הכוכבים כדלקמן - הפסיד את מצוות ההדלקה. וכתב המאירי (שבת כא,ב), שכן הוא רק לגבי זמן הגמ' שהיו מדליקים בחוץ ופרסום הנס היה להולכים ברחוב, ואז ההדלקה הייתה מוכרחה להיות בזמן

דווקא, כיון שאח"כ כבר כליא ריגלא דתרמודאי ולא היו אנשים ברחוב ולא יהיה פרסום לנס ולכן הפסיד את המצווה אחרי זמן זה. אך בזמן הסכנה שמדליקים בבית ופרסום הנס נעשה לבני הבית, יכול להדליק גם אחרי זמן ההדלקה ומקיים בזה את המצווה כהלכתה, כיון שבני הבית מסתובבים בבית גם אחרי זמן זה ויש פרסום לנס גם אחרי זמן זה. וכתב המאירי, ש"גדולי הצרפתים (רבותינו בעלי התוספות) התירוהו אפילו עד שיעלה עמוד השחר, וכן נוהגים שם בני ישיבה להדליק אחר שעומדים מבית המדרש" למרות שזהו אחרי זמן ההדלקה.

מדברי המאירי נמצא, שלמנהגינו שמדליקים בתוך הבית ופרסום הנס נעשה לבני הבית - יוכל להדליק גם אחרי החמישים דקות מהשקיעה ולא הפסיד את המצווה כהלכתה, אלא הפסיד רק את מעלת ה"זריזין מקדימין למצוות".

- אלא שבימינו, גם לפי מנהג העולם שמדליקים בחוץ או בחלון הפונה לחוץ לפרסומי ניסא בחוץ, מ"מ יוכל להדליק גם אחרי החצי שעה שאחר צאת הכוכבים, ולא הפסיד את המצווה כהלכתה כי אם רק את מעלת ה"זריזין מקדימין למצוות". כיון שבימינו שיש תאורה ברחוב, מסתובבים אנשים ברחוב עד מאוחר מאד, וממילא יש פרסום לנס גם אחרי החצי שעה ואפילו כל הלילה. וכן פסקו השו"ע והרמ"א (תרעב, ב) שבדיעבד יכול להדליק כל הלילה. וראה עוד לקמן.

תפילה ונר חנוכה:

< למנהגינו שמדליקים אחרי השקיעה, מתפללים מנחה לפני השקיעה, ואחרי השקיעה מדליקים.

< אם לא הדליק אחרי השקיעה והגיע זמן צאת הכוכבים, יתפלל ערבית ורק אחר כך ידליק (משנ"ב תער"ב סק"א). כך נהג הרבי כאשר חזר מהאוהל הק' מאוחר, שהתפללו ערבית לפני הדלקת נרות חנוכה.

כמה טעמים לדבר:

א. "תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם", וערבית תדירה מנר חנוכה.

ב. בתפילת ערבית מקיימים מצוות קריאת שמע שהיא מדאורייתא, וצריך להקדימה להדלקת נרות חנוכה שהיא מדרבנן.

ג. כאשר האדם נמצא בבית הכנסת, מצוות נר חנוכה אינה "לפניו" שהרי הוא צריך ללכת לביתו כדי לקיימה. אך תפילת ערבית היא מצווה הנמצאת "לפניו", כיון שיש כעת ציבור בבית הכנסת שמוכן להתפלל, ו"אין מעבירין על המצוות".

< אם נמצא בביתו בצאת הכוכבים:

אם מתכוון להתפלל ערבית ביחיד בביתו ולא בבית הכנסת (כגון שאין מניין בבית הכנסת), יתפלל ערבית קודם, מפני ש"תדיר קודם", ומפני שקריאת שמע היא מצווה מדאורייתא - כשני טעמים הנ"ל.

אך אם מתכוון ללכת לבית הכנסת להתפלל ערבית - ידליק נר חנוכה קודם, ולא ילך להתפלל ערבית בבית הכנסת ויחזור אחר כך להדליק בביתו, מפני שכאשר הוא נמצא בביתו, המצווה ש"לפניו" היא נר חנוכה ולא תפילת ערבית, כיון שאינו רוצה להתפלל ערבית בביתו בלי מניין, ו"אין מעבירין על המצוות". לכן ידליק נר חנוכה קודם ורק אחר כך ילך לבית הכנסת להתפלל ערבית במניין.

החייבים בהדלקה:

כל בני הבית חייבים בהדלקת נר חנוכה. אך לא כולם מדליקים בעצמם, אלא חלקם יוצאים בהדלקת בעל הבית כמו שיתבאר.

גם נשים חייבות במצוות נר חנוכה (תרעה,ג) למרות שהיא מצוות עשה (מדרבנן) שהזמן גרמא. כך אמר רבי יהושע בן לוי (שבת כג,א): "נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס". כלומר:

א. גזירה מיוחדת הייתה בחנוכה על הנשים, כאשר היוונים פשטו ידם בכנותיהם וגזרו שכל נערה ארוסה צריכה להיכנס אל ההגמון לפני שנכנסת לחופה.

ב. נס ניצחון המלחמה נעשה על ידי אישה, כאשר יהודית, בתו של יוחנן כהן גדול שהייתה ארוסה, נכנסה אל שר הצבא, האכילה אותו גבינה מלוחה עד שנעשה צמא, ושתה הרבה יין עד שהשתכר ונרדם, אז היא חתכה את ראשו והביאה אותו לירושלים. כאשר ראו היוונים ששר צבאם נהרג, ברחו כולם (ראה רש"י שבת כג,א ד"ה "היו באותו הנס". קיצושו"ע קלט,ג).

מי מדליק:

< בעל הבית מדליק ומוציא ידי חובה את הנשים והבנות.

< בנים מדליקים בעצמם נרות חנוכה.

גם בנים קטנים שהגיעו לחינוך צריכים להדליק נ"ח ובברכה (רמ"א סוס"י תרעה. וראה שו"ע תרעז,ב ומשנ"ב שם סקי"ג). ונוהגים שבנים מדליקים גם מגיל קטן יותר.

< הוראת הרבי (תורת מנחם תשמח ח"ב ע' 64), שהילדים ידליקו נרות חנוכה בפתח חדרם הפרטי, כדי שהדבר ישפיע ויעשה רושם בנפשם ויביא להוספה בחינוכם.

< ילדים קטנים יכולים להדליק נרות חנוכה בנרות, ואינם צריכים להדליק בשמן דווקא. אך יש לשים לב שהנרות ידלקו לפחות חצי שעה, ובערב שבת ידלקו לפחות עד חצי שעה אחרי השקיעה, ואם לאו לא יוכלו לברך עליהם. ויש לשים לב היטיב אם הנרות הצבעוניים של הילדים אכן דולקים שיעור זמן זה.

< הטעם שאישה ובנות אינן מדליקות נרות חנוכה - למרות שהן חייבות במצווה זו (כנ"ל):

א. משום צניעות: מצוות חכמים נתקנה במקורה להדליק על פתח ביתו וחצרו מבחוץ על יד רשות הרבים, והאנשים היו יוצאים מהבתים ומדליקים שם, ואין זה ראוי שאישה תדליק בחוץ, בין האנשים, ובערב. והרי כל כבודה בת מלך פנימה. לכן, בעת שתקנו חכמים את מצוות הדלקת נ"ח, ציוו מלכתחילה רק את הגברים להדליק בפועל ולא ציוו את הנשים. לכן גם בימינו ולמנהגינו שמדליקים בתוך הבית - נשים אינן מדליקות, כיון שלא הצטוו על כך מלכתחילה (חתם סופר שבת כא,ב).

ב. אישה נשואה אינה מדליקה, מפני שאשתו כגופו ויוצאת י"ח בהדלקת בעלה (משנ"ב תרעא סק"ט). כיון שהאמא אינה מדליקה, לכן גם הבנות אינן מדליקות כדי שלא יחמירו יותר מאמא שלהן.

ג. הרבי הביא (בספר המנהגים חנוכה הע' 2) את טעם הב' הנ"ל, וכתב ש"דוחק גדול הוא" - לומר שהבנות אינן מדליקות כדי לא להחמיר יותר מאמא שלהן. וביאר הרבי (כמ"ש בספר משמרת שלום סמ"ח סק"ב) ש"יש הרבה שאין יכולות לברך, ולכן נהגו כולן לצאת על ידי אחרים" ע"ש.

< אישה שגרה לבדה, כגון גרושה או אלמנה ל"ע, חייבת להדליק נרות חנוכה בביתה ובברכה, ואינה יכולה לצאת י"ח בהדלקה הנעשית בבית אחר.

ואם גר בביתה בן שהגיע לגיל מצוות, הבן יכול להדליק והיא תצא ידי חובתה בהדלקתו.

- אך אינה יכולה לצאת ידי חובתה בהדלקת ילד קטן שהגיע לגיל חינוך הגר בביתה (ראה משנ"ב תרעה סק"ג).

ולהעיר, שכאשר אדמו"ר הרש"ב היה עוזב את ביתו לפני חנוכה, היה מצווה את זוגתו הרבנית שטערנא שרה נ"ע שתדליק את המנורה בעצמה, אך את הברכות היא הייתה שומעת מאחד הגברים (לקו"ש חלק ל' ע' 312).

בחורי ישיבה:

< בחורי ישיבה חייבים להדליק בעצמם, ועדיף שידליקו בחדרי השינה שלהם בפנימיית הישיבה ולא בחדר האוכל של הישיבה:

הרמ"א (תרעז,א) כותב, שכאשר יש לאדם בית שהוא ישן בו ובית שהוא אוכל בו, "בזמן הזה שמדליקים בפנים ממש, ידליק במקום שאוכל". והרי מקום האכילה העיקרי של הבחורים הוא חדר האוכל. ומכל מקום פסקו האחרונים (ראה פסקי תשובות תרעז,ו ועוד) שבחורים ידליקו בחדרם בפנימייה. מפני שהחדר בפנימייה משמש את הבחורים לא רק לשינה כי אם גם לאכילה מידי פעם, ולדברים נוספים, והוא נחשב מקום הדירה העיקרי שלהם ולא חדר האוכל (ולמעשה מהוראת הרבי הנ"ל שהילדים ידליקו נרות חנוכה בפתח חדרם הפרטי, ואינם מדליקים בפתח חדר האוכל שבבית. אך אינו דומה, כיון שמדובר באותו בית. אך לגבי הבחורים חדר האוכל בפנימיית הישיבה הם שני מקומות נפרדים לגמרי).

< בחור האוכל בישיבה ובא ללון כל לילה בביתו, יאכל סעודה בחנוכה בביתו וידליק בביתו ולא בחדר האוכל של הישיבה.

בנות פנימייה:

< בנות הישנות בפנימייה, אם אביהן משלם את שכר הלימוד שלהן והן גם חוזרות לעיתים קרובות מאד לבית הוריהן כגון לשבת, הן נחשבות סמוכות על שולחן אביהן וגרות (גם) בבית אביהן, וממילא הן יוצאות ידי חובה בהדלקת אביהן ואינן צריכות להדליק בעצמן בחדרן בפנימייה - גם אם הן נמצאות בפנימייה בעת שהאבא מדליק את הנרות בבית.

- אלא שעל הבנות להיות נוכחות בזמן הדלקת נרות חנוכה שמדליק אדם כלשהו לעצמו - כדי שישמעו את ברכת "שעשה ניסים", ואת ברכת "שהחיינו" ביום הראשון, ויענו אמן וייצאו י"ח ברכות אלו. מפני שיש דעות (ראה משנ"ב תרעו סק"ו, ושער הציון שם סק"א) שאדם שיוצא ידי חובתו בהדלקת אחרים ואינו נוכח בזמן ההדלקה, צריך לברך בעצמו ב' ברכות אלו על ראיית נר חנוכה. וכדי לצאת מן הספק אם צריכות לברך בעצמן ב' ברכות אלו או לאו, נכון שיהיו נוכחות בעת ההדלקה של אדם כלשהו וייצאו ממנו ידי חובת הברכות.

< אם הבנות אינן באות לעיתים קרובות לבית הוריהן, ובוודאי אם הורי הבנות גרים בחוץ לארץ, הבנות אינן נחשבות כגרות בבית הוריהן בזמן זה והן אינן יוצאות ידי חובה בהדלקת אביהן, אלא יש עליהן חיוב להדליק נרות חנוכה בעצמן. ולמעשה: כל אחת מבנות אלו תשתתף בפרוטה בשווי נרות החנוכה

שידליקו במוסד - על ידי שליח שלהן, וגם אחת הבנות יכולה להיות שליחה בזה להדליק עבור כל הבנות, וכל הבנות תהיינה נוכחות בזמן ההדלקה והברכות.

יעמיד את בני ביתו אצלו:

< בעל הבית ידליק את הנרות כש"בני ביתו מקובצים יחד" (מג"א תערב סק"ה): הטעם:

אשתו ובנותיו יעמדו אצלו בשעת הברכה וההדלקה, מפני שהן אינן מדליקות בעצמן אלא יוצאות ידי חובה בהדלקתו, ולכן מצווה מן המובחר שיהיו נוכחות בעת ההדלקה (זאת למרות שנוכחותן אינה מעכבת, והן יוצאות ידי חובה בהדלקה שנעשתה בביתן גם אם לא היו נוכחות בזמן ההדלקה). ובפרט לפי הדעות הנ"ל שאם הן לא יהיו נוכחות בעת ההדלקה ואמירת הברכות, הן תצטרכנה לברך בעצמן "שעשה ניסים ו"שהחיינו" על ראיית הנרות, הנה כדי לצאת מספק ברכה, יש להן לעמוד אצלו בשעת הברכה ולצאת י"ח בברכתו.

החידוש (של המג"א) הוא, שגם בניו יעמדו אצלו בשעת הברכה וההדלקה - למרות שכל אחד מהבנים מדליק את המנורה בעצמו - וזהו משום פרסומי ניסא.

נוסח ברכת "להדליק נר חנוכה":

< נוסח הברכה למנהגינו - כנוסח ספרד - הוא: "להדליק נר חנוכה" ולא "להדליק נר של חנוכה". אך בנר שבת נוסח הברכה הוא: "להדליק נר של שבת קודש". טעם החילוק:

א. בשערי תשובה (תרעו סק"א) הסביר: כיון שאסור להשתמש לאור נרות חנוכה, לכן אומרים "וציוונו להדליק נר חנוכה" כדי להורות שהנר אינו בא אלא למצוות חנוכה. משא"כ בנר שבת שמותר ליהנות ממנו - והרי מדליקים אותו משום עונג שבת, או משום שלום בית שלא ישל בעץ או באבן, ונמצא שהנר נועד כדי להביא לאדם רווח והנאה - מברכים "נר של שבת" שמשמעות נוסח זה היא שהנר בא גם בגלל מצוות השבת, אך הוא גם גורם לאדם הנאה מאורו.

ב. במחזיק ברכה (הובא בשערי תשובה שם) כתב טעם נוסף: בחנוכה יש מצווה מעשית אחת - להדליק נר חנוכה. לכן מברכים בנוסח "וציוונו להדליק נר חנוכה", שמשמעותו שכל הציווי המעשי בחנוכה הוא רק "להדליק נר חנוכה". אך בשבת יש עוד מצוות מעשיות, כמו קידוש וסעודה, לכן מברכים בנוסח "להדליק נר של שבת" - מפני שהדלקת הנר היא רק אחד מן הדברים שהם "של שבת" ועושים עבור השבת, וישנם דברים נוספים.

החילוק בין ברכת "שעשה ניסים" לברכת "שהחיינו":

< מברכים את כל הברכות לפני ההדלקה - "עובר לעשייתן" (סידור).

< ברכת "וציוונו להדליק נר חנוכה" היא על מעשה ההדלקה. וברכת "שעשה ניסים" היא הודאה על הנס. ונמצא, שלמרות שההדלקה עצמה נתקנה זכר לנס וכהודאה על הנס, וגם מברכים על ההדלקה - מכל מקום תיקנו חכמים גם ברכה מיוחדת על הנס, ברכת "שעשה ניסים".

< מליל שני מברכים רק "להדליק נר חנוכה" ו"שעשה ניסים", ואין מברכים "שהחיינו".

- וקשה: הרי נס השמן התחדש כל יום מחדש, ולכן מברכים כל יום מחדש "שעשה ניסים", ומדוע לא מברכים גם "שהחיינו" כל יום על הנס שהתחדש?

עוד קשה: ברכת "שעשה ניסים" וברכת "שהחיינו" הם לכאורה כפילות מיותרת, כיון ששתי הברכות באות על הנס?

הביאור: ה"נס כל יומא איתא, שהרי כל שמונה ימים הדליקו מן הפך. אבל זמן, משהגיענו - להתחלת הזמן הגיענו" (משנ"ב תרעו סק"ג). כלומר: נוסח ברכת שהחיינו הוא: "והגיענו לזמן הזה". הברכה איננה על הניסים עצמם כי אם על הזמן, שהגיע זמן של נס וזמן של הנהגה למעלה מדרך הטבע. וכיון שחנוכה הם ימים של ניסים שנמשכו בזה אחר זה, הרי היה זה זמן אחד נמשך של הנהגה ניסית. לכן את ברכת "שהחיינו" הבאה על הזמן, מברכים רק ביום הראשון - שהוא תחילת הזמן של הניסים, על זה שהגיע זמן של ניסים. לעומת זה ברכת "שעשה ניסים" מתייחסת לנס עצמו ולא לזמן, והיא הודאה על הניסים עצמם, לכן מברכים אותה בכל יום, כיון שכל יום מימי החנוכה אירע נס נוסף וחדש - נס פך השמן.

שכח לברך לפני ההדלקה:

< אם נזכר לפני שסיים להדליק את כל הנרות, יברך אז את כל הברכות ואחריהן יסיים את ההדלקה.

ואם נזכר לאחר שהדליק את כל הנרות, יברך רק "שעשה ניסים", ו"שהחיינו" (ביום הראשון) - עכ"פ על ראיית הנרות, אך לא יברך "להדליק נר חנוכה" כיון שכבר סיים את ההדלקה (שו"ת רעק"א מהדו"ת סי"ג. משנ"ב תרעו סק"ד ושע"ה"צ שם).

< אם בירך "שעשה ניסים" לפני ההדלקה בלילה הראשון, אך שכח לברך "שהחיינו" - אינו יכול לברך "שהחיינו" לבד אחר ההדלקה, אלא יברך "שהחיינו" קודם ההדלקה באחד הימים הבאים (תרעו,א ומשנ"ב סק"ב).

הפסיק בדיבור בין הברכות לבין תחילת ההדלקה:

< אין להפסיק אפילו בשהייה בין הברכות לבין ההדלקה, אלא מיד בסיום אמירת הברכות - ידליק.

< אסור לדבר עד שייסיים להדליק את כל הנרות. אם הפסיק בדיבור באמצע הדלקת הנרות, אינו חוזר ומברך.

< הפסיק בדיבור בין הברכות לבין תחילת ההדלקה:

אם הפסיק בדבר שאינו שייך להדלקה, יחזור ויברך "להדליק" ו"שעשה ניסים". ולא יברך שוב "שהחיינו", מפני שברכת "שהחיינו" היא על הזמן, ובזה יצא ידי חובה גם אם היה הפסק בינה לבין ההדלקה. אך "שעשה ניסים" שהיא ברכה על הנס שהתחדש בכל יום - יחזור ויברך, כיון שה"זכר לנס" נעשה בהדלקת הנרות, לכן אסור שיהיה הפסק בין ברכת "שעשה ניסים" לבין ההדלקה.

ואם הפסיק בעניין השייך להדלקה, אינו צריך לחזור ולברך כלל (שו"ע אדה"ז תלב,ו).

סדר ההדלקה:

< בעת הדלקת הנרות בבית אדמו"ר הריי"ץ לא היה מניין, וגם לא היו משתדלים שההדלקה תהיה ברוב עם ככל האפשר. ולא כמו מנהג צדיקי פולין לאחר את ההדלקה, כדי להדליק ברוב עם דווקא (ספר המנהגים והע' 10 שם).

< לובשים גארטל להדלקת נרות, אך נשארים בבגדי חול ולא לובשים בגדי שבת להדלקת נ"ח (ספר המנהגים והע' 8 שם).

< מדליקים את השמש לפני אמירת הברכות, כדי שלא יהיה הפסק בין הברכות לבין הדלקת הנרות.

< אוחזים את השמש ביד ימין, ואיטר נוטלו ביד שמאל.

< מברכים את כל הברכות בעמידה (שו"ע אדה"ז חג).

< רק לאחר סיום כל הברכות מתחילים להדליק את הנרות (ספר המנהגים).

< קודם מדליק את הנר שהוסיף באותו יום שהוא היותר שמאלי במנורה, ואח"כ מדליק את הנרות שממיניו.

- הטעם: תחילת ההדלקה בנר הנוסף, מפני שהוא מורה על הנס הנוסף שהתחדש ביום זה.

וכיון שהנר הנוסף נמצא משמאל המנורה, הרי סדר ההדלקה הוא משמאל לימין, ומקיים בזה את מאמר חז"ל: "כל פניות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין".

והנה, לדעת השו"ע (תרעא, ז) שלכתחילה מניחים את המנורה לאורך הקיר השמאלי הסמוך לפתח ולא בתוך חלל הפתח עצמו וכנ"ל, הרי נמצא שבסדר הדלקה זה, ברוב ימי החנוכה אינו מקיים את דברי חז"ל שלכתחילה מצוה להדליק בטפח הסמוך לפתח. מפני שהנר הכי ימני הוא בטפח הסמוך לפתח, אך הנרות שמוסיף בימים הבאים הולכים ומתרחקים מן הטפח הסמוך לפתח. והרי את עיקר מצוות ההדלקה מקיימים בנר הראשון שמדליק בכל יום, ונמצא שביום הראשון הוא אכן מקיים את עיקר מצוות ההדלקה בנר הנמצא בטפח הסמוך לפתח, אך בשאר הימים הוא הולך ומתרחק משם. ומ"מ סובר השו"ע שסדר ההדלקה הוא כך.

- אך למנהגינו שמדליקים בתוך חלל הפתח עצמו - לא קשה קושיא זו, כיון שכל הנרות נמצאים בתוך חלל הפתח עצמו ומתקיים גם מאחז"ל זה.

ידליק את רוב הפתילה:

< צריך להחזיק את השמש צמוד לנר עד שתידלק רוב הפתילה, ורק אח"כ יסלק את ידיו מן הנר - כמו בנר שבת (שו"ע אדה"ז רסד, יג), וכן בהדלקת המנורה בבית המקדש (רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ד-ט"ו).

הבן איש חי (שנה ב' פרשת נח דין טו) הוסיף בזה טעם: שאם ידליק רק את ראש הפתילה ויסלק ידו ממנה, נחשב כאילו הנר נדלק מאליו ואינו מקיים מצוה בהדלקתו ע"ש. ומשמע בפשטות שהדבר מעכב.

ובמהר"י ברונא (סי' לט) כתב, שיש להקפיד בזה בעיקר בנר הראשון שמדליק בכל לילה, כי שאר הנרות שמדליק כל לילה הם להידור בלבד, ועיקר המצווה מתקיימת בנר הראשון שמדליק כל לילה ("נר איש וביתו").

"הנרות הללו":

< למנהגינו אומרים "הנרות הללו" רק לאחר סיום הדלקת כל הנרות (ספר המנהגים).

< בשתי התיבות של "הנרות הללו" יש ח' אותיות (תיבת הנרת ב"בהעלותך את הנרת" כתובה חסר ו', וכך הוא גם בנוסח "הנרת הללו"), והם רמז לח' ימי חנוכה (הובא במשנ"ב תרעו סק"ח).

משך הזמן שהנרות צריכים לדלוק:

< לפחות חצי שעה מהזמן שהדליק אותם.

הטעם: חצי שעה הוא "שיעור" זמן שקבעו חכמים לפרסום הנס. והביאור:

תקנת חז"ל במקורה הייתה להדליק נרות חנוכה בחוץ כדי לפרסם את הנס לעוברים ושבים כמבואר בגמ'. לדעת השו"ע (תערב,א) שזמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים, הנה בזמנם שלא הייתה תאורה בחוץ, חצי שעה אחרי צאת הכוכבים כבר כליא רגלא דתרמודאי ולא הסתובבו יותר עוברים ושבים בחוץ, וממילא לא היה יותר פרסומי ניסא ולא היה כל עניין שהנרות ידלקו לאחר החצי שעה. אם כך שיעור זמן ההדלקה של חצי שעה - ולא יותר, נובע מזה שלאחר החצי שעה כבר לא היה פרסומי ניסא יותר במציאות, כיון שאנשים כבר לא הסתובבו ברחוב. כך נראה בדברי השו"ע (תערב,ב) שכתב שאם שכח או הזיד ולא הדליק בזמן, "מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה (לאחר צאת הכוכבים) שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא, הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור" ע"ש.

אך בימינו שיש תאורה בחוץ ומסתובבים עוברים ושבים עד מאוחר מאד. ובפרט למנהגינו שמדליקים בתוך הבית - שפרסום הנס הוא לבני הבית, והם הרי ערים הרבה יותר מחצי שעה אחר זמן ההדלקה וממילא שייך פרסומי ניסא גם לאחר זמן זה - צריך לומר שחצי שעה הוא פרק זמן ו"שיעור" שקבעו חכמים לפרסום הנס.

< לפי זה, גם אדם שהדליק נרות מאוחר יותר מזמן ההדלקה שצריך להיות מעיקר הדין, כגון שהדליק שעה אחרי צאת הכוכבים, צריך לשים שמן בשיעור שידלקו חצי שעה מן הזמן שהדליק בפועל - מפני שחצי שעה הוא "שיעור" זמן שקבעו חכמים לפרסום הנס.

< אלא, שכאשר מדליקים בזמן ההדלקה למנהגינו שהוא מיד אחרי השקיעה, כתב בספר המנהגים ש"מדליקים שידלקו הנרות חמישים דקות לכל הפחות" (וציין בהע' 18 מקור לזה מהפרמ"ג תערב א"א סק"ג). חמישים דקות אלו הם מהשקיעה עד חצי שעה אחר צאת הכוכבים. סיבת הדיוק בזה היא (אגרו"ק ח"י ע' קנג) כדי לצאת ידי חובה גם לדעת השו"ע (תערב,א) שזמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים ולא בשקיעה, שלדעה זו החצי שעה היא מצאת הכוכבים.

אך אם לא הדליק בזמן - מיד אחרי השקיעה, והדליק רק אחר צאת הכוכבים, גם למנהגינו אין צורך שהנרות ידלקו חמישים דקות ומספיק שידלקו חצי שעה, כיון שחצי שעה הוא ה"שיעור" לפרסומי ניסא.

< יש להיזהר שלא לטלטל את המנורה אחרי ההדלקה, אפילו באותו חדר שהדליק בו, עד שיושלם שיעור ההדלקה, והיינו חמישים דקות - אם הדליק מיד אחרי השקיעה, וחצי שעה אם הדליק אחרי צאת הכוכבים.

לאחר שעבר שיעור זמן זה, "מטלטלין המנורה גם אם הנרות דולקות עדיין" (ספר המנהגים).

להתעכב על יד הנרות:

< מנוסח "הנרות הללו" שאומרים "אין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן", משמע שצריך להישאר על יד הנרות ולראותם, ולא מספיק שידליק וילך לו.

הטעם:

א. כדי לראות אותם ולשמוח בהם, זכר לשמחה שהייתה בבית המקדש אחרי הדלקת הנרות (מקור חיים לבעל החוות יאיר סי' תערב).

ב. יש אחרונים שכתבו, שהשהייה על יד הנרות אינה משום שמחה, כי אם משום פרסומי ניסא - וחילקו על פי זה בין אם מדליקים בתוך הבית לבין אם מדליקים בחוץ. שאם מדליקים בתוך הבית שהפרסומי ניסא הוא לבני הבית, בני הבית צריכים לשהות על יד הנרות במשך חצי שעה - שזהו שיעור הפרסומי ניסא כנ"ל, מפני שאם הם לא יהיו על יד הנרות לא יהיה פרסומי ניסא, שהרי אף אחד מלבדם אינו רואה את הנרות. אך אלו המדליקים בחוץ, או בתוך הבית על יד החלון הפונה לחוץ, אינם צריכים להישאר חצי שעה על יד הנרות, כיון שהפרסומי ניסא שלהם הוא לעוברים ושבים בחוץ, וכל הזמן יש עוברים ושבים בחוץ הרואים את הנרות ומתפרסם הנס.

- לפי זה, למנהגינו שמדליקים בתוך הבית, יש לחכות חצי שעה על יד הנרות כשיעור זמן ההדלקה. ואכן כתוב בספר המנהגים ש"מתעכבים סמוך לנרות כחצי שעה".

אך לטעם הא' שהשהייה היא משום שמחה, אין חילוק אם מדליק בפנים או בחוץ, ויש לשהות על יד הנרות גם כאשר מדליק בחוץ (ויל"ע, שלפעמים בימי החורף הקרים אין זה אפשרי להמתין חצי שעה בחוץ על יד הנרות).

< אדם שיכול להדליק בזמן ואינו יכול להתעכב חצי שעה על יד הנרות, ידליק בזמן ולא ידחה את ההדלקה, ויתעכב עכ"פ קצת על יד הנרות, ויעמיד שומר שישהה על יד הנרות עד סיום החצי שעה.

- וצריך לומר שהשומר אינו בא לשמור שהנרות לא יכבו, שהרי "הדלקה עושה מצווה" וקיים את המצווה כבר בשעת ההדלקה כנ"ל. אלא על ידי שהשומר נמצא על יד הנרות יש פרסומי ניסא (ושמחה) במשך החצי שעה שאחר ההדלקה.

ואם אינו יכול להישאר על יד הנרות, וגם אין לו שומר להעמיד במקומו, כתבו הפוסקים שיצא ידי חובת הדלקה גם אם לא יהיו על יד הנרות, מפני שהשהייה על יד הנרות חצי שעה היא הידור מצווה ואינה מעכבת. והרי "הדלקה עושה מצווה" וכבר בשעת ההדלקה מקיים את המצווה, וגם אם הנר כבה בתוך החצי שעה קיים את המצווה כדלקמן, וכל שכן שהשהייה על יד הנרות חצי שעה אינה מעכבת.

- כך מוכח גם מן המבואר בספר המנהגים, שבערב שבת חנוכה אין צריך להמתין על יד הנרות חצי שעה, ויכול ללכת מיד לבית הכנסת. ונמצא שהשהייה על יד הנרות אינה מעכבת.

< בספר המנהגים כתוב להתעכב סמוך לנרות "כחצי שעה", ולא כתוב שיש להתעכב חמישים דקות - כשיעור הזמן שהנרות צריכים לדלוך למנהגינו (שכתב בספר המנהגים לפני זה)?

ונראה לומר, שכיון שהעיכוב על יד הנרות הוא הידור ואינו מעכב, לא החמירו לחשוש בזה לדעה שזמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים - שא"כ יצטרכו לשהות על יד הנרות עד חצי שעה שאחר צאת הכוכבים. אלא מספיק לשהות חצי שעה לפי הדעה העיקרית למנהגינו - שזמן ההדלקה הוא מיד אחרי השקיעה, ולכן מספיק להמתין חצי שעה אחרי השקיעה.

< אדמו"ר הרשב"ב היה יושב אחר ההדלקה בסמיכות לנרות, ולומד תורה (תורת מנחם תשמב ח"ב ע' 618).

מנהג הנשים שלא לעשות מלאכה בזמן שהנרות דולקים:

< "נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקים. ויש מי שאומר שאין להקל להן בזה" (שו"ע עתא, א).

איסור זה הוא במשך שיעור זמן ההדלקה מן הדין: היינו שאם הדליק כמנהגינו מיד אחרי השקיעה, האיסור הוא במשך חמישים דקות - שזה עד חצי שעה אחרי צאת הכוכבים. ואם הדליק אחרי צאת הכוכבים, האיסור הוא במשך חצי שעה מן הזמן שהדליק.

< איסור עשיית המלאכה בזמן זה הוא גם שלא כנגד הנרות.

< מנהג זה של הנשים להחמיר ולאסור על עצמן לעשות מלאכה בזמן זה, נובע מהקשר המיוחד של נשים לחנוכה - הן מצד הגזירה הקשה שהייתה עליהן, והן מצד שנס הניצחון נעשה על ידי אישה כנ"ל. לכן קיבלו הנשים על עצמן שלא לעשות מלאכה, כי על ידי איסור המלאכה הן אינן מסיחות את דעתן בזמן ההדלקה מזיכרון הנס שהן כל כך קשורות אליו (לבוש).

< יש מקומות שגם האנשים מחמירים בזה (משנ"ב עת"ר סק"ג). ולכאור' נראה כן מסתימת הלשון בספר המנהגים, שכתב שאחרי שיעור זמן ההדלקה "עושים מלאכה שלא כנגד הנרות", ונמצא שבתוך שיעור זמן ההדלקה אסור לעשות מלאכה גם שלא כנגד הנרות - ולא חילק בזה בין נשים לגברים, ומשמע לכאור' שגם גברים אינם עושים מלאכה בזמן זה.

אך במכתב כללי לחנוכה (לקו"ש חכ"ה ע' 512) נמצא, שדעת הרבי שאיסור המלאכה מתייחס לנשים בלבד ע"ש.

< כנגד הנרות, אין עושים מלאכה אפילו אחרי שיעור זמן ההדלקה (ספר המנהגים).

המלאכות שנאסרו לנשים בזמן זה:

< המלאכות שנאסרו הן מלאכות של טרחה - כמו המלאכות שנאסרו בחול המועד, והם: תפירה, כיבוס או גיהוץ. אך עבודות בית פשוטות כמו שטיפת הבית או בישול ואפיה שמותרות בחול המועד, מותרות גם בשעה שהנרות דולקים (ומותר לעשותן גם כנגד הנרות), ורק שתזנהנה שלא להסיח את דעתן מן הנרות.

< יש להימנע בזמן זה גם מכיבוס כזה שמותר לעשותו בחול המועד במקום שיש צורך, כמו כיבוס בגדי תינוקות. משום שהאיסור כאן הוא לזמן מועט, וניתן להסתדר גם בלי לכבס בפרק זמן קצר זה. רק בחול המועד שנמשך כמה ימים, אם אי אפשר להסתדר בלי לכבס את בגדי התינוקות, התירו לכבס.

"כבתה אין זקוק לה":

< למרות שלכתחילה הנרות צריכים לדלוק לפחות חמישים דקות או חצי שעה כנ"ל, מ"מ כתב השו"ע (תרע"ג, ב) שאם המנורה כבתה בתוך שיעור זמן ההדלקה אינו צריך לחזור ולהדליקה, כיון ש"הדלקה עושה מצוה" - היינו שקיום מצוות ההדלקה נעשה כבר ברגע ההדלקה, וקיים את המצווה. כך הוא מעיקר הדין.

ואפילו כבו כל הנרות בתוך זמן ההדלקה אינו צריך לחזור ולהדליקם מעיקר הדין, כיון "דלא בעינן פרסומי ניסא רק בעת ההדלקה" (ביאור הלכה במשנ"ב שם).

זאת אומרת: ההלכה הנ"ל שיש "שיעור" של חצי שעה לפרסומי ניסא (חמישים דקות למנהגינו, כדי שידלק חצי שעה אחר צאת הכוכבים), אינה מחייבת שהנר יידלק בפועל "שיעור" של חצי שעה, ויתפרסם הנס בפועל במשך חצי שעה. אלא ההלכה של "שיעור" חצי שעה לפרסומי ניסא היא דין בשיעור השמן שצריך לתת במנורה, שחייב לתת בה מתחילה שמן בשיעור כזה שהנס יוכל להתפרסם במשך חצי שעה. גם מקום ההדלקה צ"ל כזה שהנר יוכל לדלוק לפחות חצי שעה והנס יוכל להתפרסם בשיעור כזה. אך אין הכרח ועיכוב מן הדין שכך יהיה גם בפועל ממש, שהנר יידלק בפועל ממש חצי שעה ויתפרסם הנס בפועל ממש במשך חצי שעה. אלא אם נתן בנר שמן בשיעור של חצי שעה, והנר כבה מיד אחרי ההדלקה מסיבה בלתי צפויה, מעיקר הדין יצא ידי חובתו ו"כבתה אין זקוק לה" לחזור ולהדליקה, כיון ש"הדלקה עושה מצוה" ויצא ידי חובתו בפרסום הנס שהיה בשעת ההדלקה עצמה.

< זה ש"כבתה אין זקוק לה", הוא רק כאשר היה זמן שבו כל הנרות שצריך להדליק באותו היום דלקו יחד. אך אם תוך כדי הדלקת הנרות כבה אחד הנרות שהדליק ולא היה זמן שבו דלקו כל הנרות יחד, צריך מן הדין לחזור ולהדליק את מה שכבה, כדי שיהיה זמן שבו ידלקו כל הנרות יחד ויקיים את הדלקת ה"מהדרין" להוסיף נר בכל יום ולהדליק כמספר הימים כו'. אך אם לא ידליק נר זה ולא ידלקו כל הנרות יחד, הפסיד את מעלת ה"מהדרין" בנר חנוכה להוסיף נר בכל יום (ביאור הלכה שם).

< זה ש"כבתה אין זקוק לה" הוא דווקא אם נתן במנורה מתחילה שמן בשיעור חצי שעה (חמישים דקות למנהגינו - כדי שידלק חצי שעה אחר צאת הכוכבים), וגם לא העמידה במקום שהרוח שולטת - ובכל זאת כבתה. אך אם לא נתן בה שמן כשיעור ולכן כבתה באמצע הזמן, או שהעמידה במקום שהרוח שולטת ולכן כבתה - שכבר מתחילה עמד הנר לכבות לפני שיעבור שיעור הדלקה של חצי שעה, חייב להוסיף לה שמן ולחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח מצויה, כדי שתוכל לדלוק כשיעור זמן ההדלקה.

- ומן הדין היה צריך גם לחזור ולברך על ההדלקה, אך קשה לשער שהנר היה בוודאי כובה מן הרוח או מכמות שמן קטנה, ולכן ידליק בלא ברכה (משנ"ב שם סקכ"ה ושעה"צ סק"ל).

< אם רואה בשעת ההדלקה עצמה שהאש אינה נתפסת בפתילה כראוי ובוודאי תכבה במהרה, ובכל זאת הדליק והסית דעתו מן ההדלקה ולאחר מכן ראה שכבתה, צריך לחזור ולהדליק ולברך על ההדלקה, כיון שההדלקה לא הייתה ראויה מלכתחילה שהרי הנר עמד לכבות בוודאי בתוך החצי שעה (משנ"ב שם).

- אך אם לא הסיח דעתו מן ההדלקה הראשונה ונשאר להביט אם האש בכל זאת תיתפס ותידלק כראוי - וכבתה, יחזור וידליק בלא ברכה, כיון שנחשב כממשיך ומתעסק בהדלקה הראשונה.

< אם בשעת ההדלקה לא הייתה במנורה כמות שמן כדי שתוכל לדלוק חצי שעה, לא ימתין עד שהמנורה תכבה מעצמה ואח"כ יוסיף בה שמן וידליקה שוב, אלא צריך לכבות את המנורה ולמלא בה שמן כשיעור ולחזור ולהדליקה (משנ"ב תרעה סק"ח) ובלא ברכה כנ"ל.

< אם כיבה את הנר במזיד בתוך החצי שעה - חייב לחזור ולהדליקו (שעה"צ סקל"ב). אך אם כיבה את הנר בשוגג במהלך ניסיון לתקן את הנר, אין זקוק לה לחזור ולהדליקה (תרעג,ב).

< ויש לדעת:

אריכות הנ"ל ש"כבתה אין זקוק לה" להדליקה שוב, היא רק מעיקר הדין. אך למעשה אם הנרות לא דלקו בפועל כשיעור זמן ההדלקה (חמישים דקות, או חצי שעה כנ"ל), כתבו הפוסקים שראוי לחזור ולהדליק את הנרות בכל מצב.

- כך הוא גם בספר המנהגים: "נר שכבה בתוך שיעור זמן דליקתו, חוזרין ומדליקין אותו".

ופשיטא שאין מברכים שוב על ההדלקה.

איסור השימוש בנרות חנוכה:

< אסור להשתמש בנרות חנוכה (תרעג,א) - הן לאורם בשעה שהם דולקים, והן מן השמן שנשאר בהם לאחר שכבו (לשימוש אחר שאינו הדלקת נ"ח) - כפי שאומרים בנוסח "הנרות הללו": "ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד".

הטעם: כדי שלא לבזות את המצווה.

< איסור השימוש, הוא גם בנרות חנוכה של קטן שהגיע לחינוך.

< גם שימוש עראי אסור בהם, כגון לספור מטבעות. ואפילו שימוש של מצוה כגון ללמוד לאורם אסור (תרעג,א).

< מותר ללכת בחדר חשוך שיש בפתחו נרות חנוכה, למרות שעל ידי אור הנרות אינו נכשל בריהוט וכיו"ב. מפני שלא נחשב בזה למשתמש ממש בנרות.

< נחלקו הפוסקים אם מותר להשתמש שימוש של חול לאור נרות חנוכה, אחרי שעבר שיעור זמן ההדלקה: לדעת השו"ע (תערב,ב) והרמ"א (תרעד,א) הדבר

מותר. אך לדעת מהרש"ל (הובא במג"א תערב סק"ד) הדבר אסור. וכתב הרבי (ספר המנהגים הע' 24): "לא יכולתי לברר הכרעת מנהג בית הרב בעניין זה.

והמנהג שלא להשתמש שימוש של חולין לאור נרות חנוכה גם אחרי שעבר שיעור זמן ההדלקה. אך להדליק נר חנוכה או נר של מצווה אחרת, מותר להדליק מנר חנוכה אחרי שעבר שיעור זמן ההדלקה (משנ"ב תרדע, ח).

אם מותר להדליק נר חנוכה אחד מנר חנוכה אחר:

< אסור לעשות שימוש זר בנרות חנוכה כנ"ל. אך האם מותר עכ"פ להשתמש בנרות חנוכה כדי להדליק נרות חנוכה אחרים?

< לדעת הרמ"א (תרדע, א וראה משנ"ב סק"ו) מותר להדליק את הנר הראשון שמדליק בכל יום - שהוא עיקר המצווה - מנר חנוכה אחר, והיינו שמדליקו ממנורה שכבר דולקת. אך את הנרות הנוספים שמדליק בכל יום שהם "הידור" ("מהדרין") בלבד, אסור להדליק מנר חנוכה הראשון, כיון שהוא "מצווה" והם "הידור".

כמו כן אסור להדליק את שאר הנרות שבמנורה - שכולם הם נרות של "הידור" - זה מזה, משום שחכמים לא חילקו בזה ("לא פלוג רבנן").

< ההיתר להדליק את הנר הראשון מנר חנוכה אחר, הוא רק להדליק אותו עצמו ישר מן הנר חנוכה האחר (שנמצא במנורה אחרת שכבר דולקת כנ"ל). אך להדליק גפרור או שמש מנר חנוכה אחד, ולהדליק בגפרור או בשמש את הנר חנוכה הראשון - בוודאי אסור (שו"ע תרדע, א).

סוף זמן ההדלקה:

< אם לא הדליק בזמן, יכול להדליק כל הלילה עד עלות השחר (תערב, ב ומג"א סק"ו).

אלא שברכה על הנרות יכול לברך רק אם יש פרסום הנס לאחרים (מג"א שם). ולכן, למנהגינו שמדליקים בתוך הבית והפרסומי ניסא הוא לבני הבית, צריך שבני בית יהיו נוכחים בעת ההדלקה ואז יוכל לברך על ההדלקה. ואם הגיע לביתו מאוחר בלילה ובני ביתו כבר ישנים, צריך להקיץ לפחות אחד או שנים מהם שיראו את ההדלקה ואז יוכל לברך. אך אם כל בני ביתו ישנים ואף אחד אינו רואה את הנרות, וכן אם הוא גר בבית לבדו, ידליק בלא ברכה כיון שאין פרסום הנס לאחרים (משנ"ב תערב סק"א ושעה"צ סק"ז).

(ומכל מקום אין למחות ביד אדם המדליק לבדו ומברך על הנרות, כיון שיש לו על מי לסמוך. משנ"ב ושעה"צ שם).

אם עבר הלילה ולא הדליק, הפסיד את מצוות ההדלקה באותו היום (תערב, ב). בשאר הלילות ידליק כמספר הנרות שמדליקים שאר בני אדם - למרות שחסרה לו הדלקה של יום אחד (רמ"א שם).

הדלקה מפלג המנחה:

< "יש מי שאומר" שאדם שיודע שיהיה טרוד כשיגיע זמן ההדלקה ולא יוכל להדליק גם אחר כך, יכול להקדים ולהדליק מפלג המנחה (תערב, א). ויכול גם לברך על ההדלקה (משנ"ב סק"ג).

< פלג המנחה הוא שעה ורבע זמנית לפני השקיעה.

< כשמדליק בפלג המנחה צריך למלא שמן בשיעור שיידלק לפחות חצי שעה אחר צאת הכוכבים (תערב, א), וזהו יותר משעתיים מתחילת זמן פלג המנחה. ואם ככתה באמצע הזמן צריך לחזור ולהדליקה, אך לא יברך שוב (משנ"ב סק"ד) כיון שבשעת הדחק מפלג המנחה הוא זמן ההדלקה.

< אפשרות ההדלקה בפלג המנחה קיימת רק אם יהיה באותה עיר כשיגיע זמן ההדלקה (-בהתאם לשיטות שבוזה: אחרי השקיעה למנהגינו, ובצאת הכוכבים לדעת השו"ע), או שייצא מן העיר לפני שיגיע זמן ההדלקה אך הוא עתיד לחזור לעיר לישון בביתו באותו לילה. אך אם הוא נוסע עם כל משפחתו בפלג המנחה ולפני זמן ההדלקה לעיר אחרת, וילון בה ולא יחזור לביתו באותו הלילה, אינו יכול להדליק בביתו בפלג המנחה כלל, ולא יצא י"ח בהדלקה זו.

- מפני שהדלקה בפלג המנחה מועילה כדי שייצא ידי חובת המצווה כשיגיע זמנה, וממילא צריך שכשיגיע זמנה יהיה עליו החיוב להדליק בביתו, ואז התברר מלמפרע שייצא י"ח בהדלקה שהדליק בביתו בפלג המנחה. אך אם כשיגיע זמן ההדלקה לא יהיה חייב להדליק בביתו, כיון שכבר עקר משם ולא יחזור לשם באותו הלילה - לא מועילה ההדלקה בביתו בפלג המנחה, וצריך להדליק במקום שיישן בו באותו לילה.

ובהליכות שלמה (פי"ד סי"ט) כתב, שההדלקה בפלג המנחה תיתכן רק אם יישאר בביתו (לפחות) חצי שעה אחר זמן ההדלקה (שהוא אחרי השקיעה או בצאת הכוכבים כנ"ל). אך אם מתכוון לנסוע מביתו לפני שתעבור חצי שעה מזמן ההדלקה, לא יוכל להדליק בפלג המנחה.

דין זה נוגע למשל למשפחה שרוצה לנסוע להורים וכי"ב ללון אצלם, ורוצים להדליק בביתם בפלג המנחה ולצאת לדרך. או למשפחה שרוצה לנסוע לרבי

בחנוכה - שלא תחזור ללון בבית באותו לילה, ורוצים להדליק בפלג המנחה ולצאת מיד לדרך - שלא יוכלו לעשות כן כמו שהתבאר, מפני שיוצאים מהבית לפני זמן חיוב ההדלקה, ולא יחזרו ללון שם באותו לילה.

< במקרה שהאדם נמצא בביתו בזמן ההדלקה, או שנוסע מביתו לפני זמן ההדלקה אך עתיד לחזור ללון בביתו באותו הלילה - זה שיכול להדליק בביתו בפלג המנחה כנ"ל, הוא רק במקרה שלא יוכל להדליק בביתו לאחר שיגיע הזמן. אך אם יוכל להדליק בביתו לאחר שיגיע הזמן, כגון שנוסע עם ב"ב לאיזה מקום לפני זמן ההדלקה, ויחזור לביתו מאוחר בלילה ויוכל להדליק אז - נחלקו הפוסקים האחרונים האם עדיף שידליק בפלג המנחה, או שעדיף שידליק כשיגיע לביתו מאוחר בלילה.

- ונפק"מ מצויה בזה אצל בחורים שנוסעים למבצעים לפני השקיעה, האם ידליקו בפלג המנחה לפני שייצאו למבצעים. או שידליקו מאוחר אחרי שיחזרו ממבצעים ולא ידליקו בפלג המנחה.

ונראה, שידליקו אחרי שיחזרו דווקא. כיון שרק כאשר אינו יכול להדליק אחר שהגיע הזמן, יכול להדליק בפלג המנחה. כמו בהדלקת נרות חנוכה בערב שבת, שאינו יכול להדליק אחרי השקיעה, ולכן מדליק בפלג המנחה. אך אם יכול להדליק מאוחר בלילה, עדיף להדליק אז ולא בפלג המנחה.

ויבקש מבני ביתו שיהיו שומרים עבורו להזכיר לו להדליק כשיחזור לביתו.

הדלקה בערב שבת חנוכה:

< לכתחילה יש להתפלל מנחה בערב שבת לפני הדלקת נרות חנוכה (משנ"ב תרעט סק"ב), מפני שתפילת מנחה היא כנגד תמיד של בין הערביים, והדלקת נרות חנוכה היא זכר לנס שנעשה במנורת המקדש שהדליקו אחרי הקרבת תמיד של בין הערביים (ברכי יוסף, הובא בשערי תשובה תרעט, א. ספר המנהגים הע' 26).

כך קבע בספר המנהגים: "בערב שבת הסדר הוא: מנחה, נר חנוכה, נר שבת".

אך אם לא הספיק להתפלל מנחה בציבור לפני הדלקת נרות חנוכה, ורוצה להתפלל מנחה בציבור אחרי הדלקת נרות חנוכה, ידליק נ"ח ואחר כך יתפלל מנחה בציבור (כף החיים סי' תרעא אות עט).

< קודם הבעל מדליק את נרות החנוכה, ואח"כ האישה מדליקה את נרות השבת.

< האישה והבנות יהיו נוכחות בזמן הדלקת נרות חנוכה בערב שבת, כמו בשאר ימי החנוכה.

< למרות שבערב שבת ניתן מן הדין להדליק נרות חנוכה כבר מפלג המנחה, אך נכון להדליק סמוך יותר לשקיעה. וידליק לפני זמן הדלקת נרות שבת, באופן שהאישה תוכל להדליק בזמן את נרות השבת.

< צריך לתת בנר מספיק שמן כדי שיידלק חצי שעה אחר צאת הכוכבים, כמו בכל יום.

< גם השמש יהיה עבה יותר כדי שיידלק כשיעור זה.

< בערב שבת חנוכה אין צריך להמתין על יד הנרות חצי שעה, ויכול ללכת מיד לבית הכנסת (ספר המנהגים).

< אם כבה נר חנוכה בערב שבת מבעוד יום, נחלקו הפוסקים אם גם בזה מעיקר הדין "כבתה אין זקוק לה" להדליקה, או שבמקרה זה עליו להדליקה גם מעיקר הדין:

לדעת השו"ע (תרעג,ב) אינו צריך לחזור ולהדליקה (למרות שכבתה קודם זמן ההדלקה הרגיל שהוא בשקיעה או בצאת הכוכבים - בהתאם לדעות שבזה. וגם יכול עדיין לחזור ולהדליקה כיון שעדיין לא שקעה החמה ולא נכנסה השבת). כיון שבערב שבת זמן ההדלקה הוא לפני השקיעה שהרי אסור להדליק אחרי השקיעה, והרי בירך אשר קדשנו כו' להדליק, וממילא נחשב שהדליק בזמן ו"הדלקה עושה מצווה", וחל על זה עיקר הדין ש"כבתה אין זקוק לה" להדליקה, כיון שקיים את המצווה בזמן ההדלקה של ערב שבת.

אך דעת הט"ז שצריך לחזור ולהדליק - כל זמן שלא נכנסה השבת ומותר להדליק. וידליק בלי ברכה (משנ"ב סקכ"ו).

אלא שלעיל כבר הובא, שזה ש"כבתה אין זקוק לה" להדליקה, הוא רק מעיקר הדין. אך למעשה אם הנרות לא דלקו בפועל כשיעור זמן ההדלקה, יש לחזור ולהדליק את הנרות. ובפרט בערב שבת שלדעת הט"ז חייב לחזור ולהדליק (משנ"ב סקכ"ז), ולכן ידליק את הנרות כל עוד לא נכנסה השבת.

< אם קיבל עליו שבת ואחר כך כבה הנר חנוכה ועדיין לא שקעה החמה, מותר לו לומר לחברו שיידליק (פרמ"ג משב"ז סק"ט).

< בשבת חנוכה אין מנגנים "הנרות הללו" (שיחת שבת חנוכה תשמ"ב). אך את הסיום "על נסיך ועל נפלאותיך כו'" שרו אצל הרבי בשבת חנוכה כמ"פ, ועודד בידיו הק'.

טלטול המנורה בליל שבת - אחרי שכבו הנרות:

< שאלה: אם הניח לפני שבת חלה (שהיא דבר הנצרך לאדם בשבת, וממילא יש לה חשיבות בעיניו בשבת. ראה שו"ע אדה"ז רעז,ו) על המגש שמנורת החנוכה מונחת עליו, ועל ידי זה נעשה המגש בסיס לאיסור (מנורה) וגם להיתר (חלה), ואינו בסיס רק לאיסור - האם יהיה מותר לו להרים בידיו את הכיסא או את המגש עם המנורה שעליהם לאחר שכבו כל הנרות, ולטלטלם לצורך מקומם כגון כדי לעבור בקלות בפתח שהמנורה מונחת בו. או שהדבר יהיה אסור משום טלטול מוקצה?

תשובה:

אם מדובר במגש המיועד במשך השנה להניח עליו דבר האסור בטלטול בשבת, כגון מגש המיועד להניח עליו פמוטים או את מנורת החנוכה, יש הסוברים שאסור לטלטל את המגש או את הכיסא שהמגש מונח עליו - גם אם יניח חלה על המגש. מפני שההיתר לטלטל בסיס לאיסור ולהיתר נאמר (שו"ע אדה"ז רעז,ו) רק לגבי נרות שבת המונחות על שולחן האוכל, שהשולחן מיועד גם כדי להניח עליו את החלה ולא רק כדי להניח עליו את הנרות, ולכן השולחן נעשה בסיס גם להיתר ואינו בסיס רק לאיסור. אך בנידון דידן שהמגש שמנורת החנוכה מונחת עליו עומד במשך השנה לשימוש רק עבור נרות השבת או נרות חנוכה שהוא שימוש של איסור, הנחת החלה עליו אינה גורמת שייעשה בסיס גם להיתר, אלא הוא בסיס לאיסור בלבד והוא בטל לאיסור ולא להיתר. והרי זה דומה למקרה שאדם ישים את החלה על המנורה או הפמוט עצמם, שהלכה היא (שו"ע אדה"ז רעט,ד) שהדבר לא יועיל כדי שהפמוט עצמו יחשב בסיס להיתר (חלה), ולאיסור (שלהבת), אלא הפמוט נחשב בסיס לאיסור בלבד, כיון שהפמוט מיועד עבור הנר והשלהבת ואינו מיועד כדי שיניחו עליו חלה, ולכן הוא בטל וטפל לשלהבת בלבד ולא לחלה.

על פי זה, אם יש צורך לטלטל את הכיסא עם המנורה כדי שאפשר יהיה לעבור בפתח או להשתמש במקום, יש להקפיד שהמגש שמניחים עליו את המנורה בשבת חנוכה יהיה מגש המשמש במשך השנה גם להגשת אוכל, שמגש כזה יתבטל גם לחלה שמניחים עליו וייחשב בסיס גם להיתר וממילא יהיה מותר לטלטלו.

< אם המגש מיועד במשך השנה רק לדבר של איסור ולא להגשת אוכל, ניתן להזיז את הכיסא לכל היותר על ידי דחיפתו עם הרגל דרך הילוכו, שזהו טלטול כלאחר יד בלבד, וטלטול כזה מותר בכל מוקצה (שו"ע אדה"ז שח,טו). אך אין להרים את הכיסא עם הידיים ולטלטלו.

< ניתן גם להניח את החלה על הכיסא עצמו - על יד המגש, ולא על המגש. וכיון שהכיסא אינו משמש במשך השנה לאיסור דווקא, הרי הכיסא נעשה בסיס לאיסור ולהיתר ויהיה מותר להרימו ולטלטלו עם המנורה שעליו.

< ובכל אופן, כל טלטול או דחיפה של הכיסא או המגש, מותרים רק לאחר שכבו כל הנרות, מחשש מכבה ומבעיר.

< כמו"כ, הרמת הכיסא או המגש מדין בסיס לאיסור ולהיתר, יכולה להיות רק כדי להשתמש במקום בו נמצאת המנורה, כגון לעבור בפתח, שזהו טלטול לצורך דבר המותר. אך אסור להרים את הכיסא או את המגש עם המנורה כדי לשמור על המנורה שלא תישבר או שלא תיגנב, שזהו טלטול לצורך דבר האסור, ואסור (שו"ע אדה"ז שטו).

הדלקה במוצאי שבת:

< בבית הכנסת: תפילת ערבית. הדלקת נרות חנוכה בין קדיש תתקבל לעלינו (אם האדם המדליק נר חנוכה שכח לומר "אתה חוננתנו" בשמונה עשרה, יאמר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" לפני שידליק). הבדלה.

בבית: הבדלה. הדלקת נרות חנוכה. "ויתן לך" (ספר המנהגים).

עניין זה - שבבית הכנסת מדליקים לפני הבדלה, ובבית מדליקים אחרי הבדלה, הוא כעין פשרה במחלוקת הפוסקים בזה, אם הבדלה קודמת להדלקת נרות חנוכה, או שהדלקת נרות חנוכה קודמת:

יש דעות (ראה שו"ע ורמ"א תרפא, ב. וביאור הלכה שם) שקודם מדליקים נ"ח ואח"כ מבדילים. וטעמם: א. פרסומי ניסא קודם להבדלה על הכוס. ב. כדי לאחר עוד את יציאת השבת, שמסתלקת לגמרי רק בהבדלה על הכוס.

אך דעת הט"ז (שם סק"א) שהבדלה קודמת לנר חנוכה, משום ש"תדיר קודם".

- הפוסקים הכריעו לחלק בזה בין נרות בית הכנסת לנרות ביתו. שבבית הכנסת קודם מדליקים נ"ח ואח"כ מבדילים על הכוס, כיון שכך נהגו מקדם בישראל. אך בבית יכול לנהוג כמו השיטה האחרת - להבדיל ואח"כ להדליק (ראה משנ"ב תרפא סק"ג).

הנוסע מביתו בימי החנוכה:

< הנוסע מביתו בימי החנוכה, אפילו עם בני ביתו, וחוזר באותו יום לישון בביתו, צריך להדליק נר חנוכה בביתו דווקא.

לכן, הרוצה לנסוע לביקור אצל ההורים וכדומה וחוזר ללון בביתו, עליו להשתדל לחזור לביתו לפני זמן הדלקת נרות חנוכה, או שייסע מביתו רק אחרי שידליק נרות חנוכה בביתו בזמן ההדלקה (ואם אינו נמצא בביתו בזמן ההדלקה ועדיין לא הדליק, לא יאכל מיני מזונות בשיעור של 57 גרם עד שיחזור לביתו וידליק).

< אין להדליק נרות חנוכה בבית של קרובי משפחה וכדומה שבא אליהם לביקור של כמה שעות, אפילו אם אוכל שם סעודה, כיון שהמקום אינו נחשב "ביתו" אם אינו ישן שם.

מסיבה זו גם לא ניתן להדליק נרות חנוכה במקום העבודה כמו במשרד או בחנות וכדומה, כיון שמקום העבודה אינו נחשב "ביתו" מפני שאינו ישן שם.

< אם בכוונתו לישון באותו לילה עם בני ביתו בבית שנוסע אליו, כגון שנוסע להתארח אצל ההורים וכדומה, יכול להדליק בבית שנוסע להתארח בו, כיון שנחשב ביתו בגלל שעתיד לישון שם באותו לילה.

ויכול גם להדליק בביתו הפרטי, לפני שנוסע ממנו.

- וידליק בבית שהוא נמצא בו בזמן ההדלקה.

< אדם שהתארח בחנוכה למשל אצל הוריו, וחוזר לביתו באמצע ימי החנוכה, יכול להדליק נ"ח אצל הוריו לפני שחוזר לביתו, מפני שבית הוריו נחשב ביתו בגלל שישן בו בלילה שלפני ההדלקה. ויכול גם להדליק בביתו אחרי שיגיע אליו.

- וידליק בבית שהוא נמצא בו בזמן ההדלקה.

< הנוסע מביתו ויתארח בלילה במקום אחר, ואשתו ובני ביתו נשארים בביתו, היכן ידליקו נרות חנוכה:

אשתו או אחד מהבנים ידליקו בביתו, והנשים והבנות ייצאו בזה י"ח. והוא ידליק בבית שמתארח בו, ויכוון שלא לצאת י"ח בהדלקת אשתו בביתו וכך יוכל להדליק במקום שנמצא בו - בברכה. ואם אפשר (מצד הפרשי השעות כשנוסע למדינה אחרת), יותר טוב שידליק בבית שהוא נמצא בו לפני שאשתו מדליקה בביתו, וכך יוכל בוודאי לברך על הדלקתו (ראה משנ"ב תרעז סקט"ו).

< אשה שנוסעת מביתה ומתארכת במקום אחר והבעל נשאר בבית, כגון שנוסעת לרבי, או שילדה בשעטומ"צ ונמצאת בבית רפואה או בבית החלמה וכדומה:

הבעל ידליק בבית, והאישה אינה צריכה להדליק נרות חנוכה היכן שהיא נמצאת, אלא היא יוצאת י"ח בהדלקת בעלה.

- אך רצוי מאד שהאישה תהיה נוכחת בזמן הדלקת נ"ח במקום שמתארכת בו ותשמע את הברכות. מפני שיש דעות (והובאו לעיל) שאדם שיוצא ידי חובת הדלקה מאחרים ואינו נוכח בזמן ההדלקה והברכות, צריך לברך בעצמו "שעשה ניסים", ו"שהחיינו" ביום הראשון, על ראיית נרות חנוכה. וכדי לצאת מן הספק, עליה לשמוע את הברכות בעת ההדלקה של אדם אחר במקום שהיא נמצאת בו.

חתונה בחנוכה:

< על ההורים להדליק נרות בביתם הפרטי - או לפני שיוצאים מביתם לחתונה, או אחרי שיחזרו לביתם מהחתונה.

לגבי אפשרות של הדלקה בפלג המנחה לפני שיוצאים מביתם, הובא לעיל שעדיף להדליק אחרי שחוזרים לביתם ולא בפלג המנחה.

ויעמידו שומר שיזכיר להם להדליק נרות כאשר יחזרו לביתם אחרי החתונה.

< גם החתן ידליק נרות - או בבית הוריו לפני שיוצא לחתונה, או בביתו החדש כאשר יגיע אליו אחרי החתונה. אלא שאם מדליק בביתו החדש, יאכל שם סעודה אחרי שידליק נרות.

< בכל אופן, ההורים או החתן וכלה או האורחים, לא ידליקו נרות חנוכה באולם החתונה, מפני שאינו נחשב "בית" של אף אחד מהם כלל, ולא מועיל זה שאוכלים שם את סעודת החתונה כדי שייחשב ביתם.

נר בית הכנסת:

< מדליקים נרות חנוכה בבית הכנסת - משום פרסומי ניסא (תרעא, ז).

< מניחים את נרות בית הכנסת במקום גבוה - למעלה מ' טפחים (משנ"ב תרעא סקכ"ז).

אך אם השלהבת של הנרות גבוהה למעלה מעשרים אמה - לא יצא י"ח (שו"ע תרעא, ו), משום שהעין אינה שמה לב לנרות ("לא שלטא בה עינא") ואין פרסום לנס בהדלקה זו (רש"י שבת כב, א ד"ה "פסולה". וראה לקו"ש ח"ה ע' 456).

< מניחים את המנורה בקיר הדרומי של בית הכנסת, מפני שזהו מקום מנורת המקדש. הנרות יהיו בין מזרח למערב (שו"ע ורמ"א תרעא, ז).

< מסדרים את הנרות במנורה מימין לשמאל ומדליקים משמאל לימין - כמו בהדלקה בביתו.

< גם בנר בית הכנסת צריך שיהיה שמש.

< שיעור השמן בנרות בית הכנסת יהיה כדי שידלקו לפחות חצי שעה. וראוי שידלקו כל זמן שאנשים מסתובבים בבית הכנסת אחרי המניין האחרון של מעריב - משום פרסומי ניסא.

ואם אפשר, כדאי שהמנורה בבית הכנסת תדלק כל המעת לעת - אם אין בזה חשש סכנה (ראה תורת מנחם תש"נ ח"ב ע' 50).

< ההדלקה בבית הכנסת - מפלג המנחה (שעה ורבע זמנית לפני השקיעה). לפני זמן זה אי אפשר לברך על ההדלקה.

< ההדלקה נעשית בין קדיש תתקבל ל"עלינו לשבח" של תפילת מנחה.

< המדליק עומד ופניו לדרום.

< בהדלקת נרות בבית הכנסת מברכים את כל הברכות - כמו בהדלקה בביתו. אחרי ההדלקה מנגן כל הציבור יחד "הנרות הללו".

< אין לכבד ילד קטן בהדלקת נרות בבית הכנסת.

< אבל תוך י"ב חודש לא ידליק את נרות בית הכנסת ביום הראשון של חנוכה, משום שבעת ברכת "שהחיינו" הנאמרת בציבור ניכר שהוא זמן של שמחה (משנ"ב תרעא סקמ"ד). אך בביתו מברך האבל "שהחיינו" בעת ההדלקה ביום הראשון. כמו"כ האבל יכול להדליק את נר בית הכנסת בשאר ימי החנוכה, מלבד ביום הראשון.

< ניתן להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת - אחר תפילת מנחה המתקיימת במקום - בכל חדר שיש בו ספר תורה.

< אסור ליהנות גם מנרות בית הכנסת (משנ"ב תרעג סקי"ג). ולכן אם כבה החשמל בבית הכנסת, אין להתפלל מעריב לאור הנרות.

< בנרות בית הכנסת מותר להדליק נר מנר, וכן מותר להדליק את השמש מהנרות האחרים, כיון שכולם נחשבים נרות של מצווה (תרעד, ב ומשנ"ב סק"ה וסק"ז).

< לא יוצאים י"ח הדלקה בהדלקת בית הכנסת, וכל אחד חייב להדליק בביתו הפרטי ולברך את כל הברכות כרגיל (רמ"א תרעא, ז). כך הוא גם בהדלקות המרכזיות הנעשות ברחובה של עיר, שלא יוצאים בהם ידי חובת הדלקת נ"ח.

גם האדם שהדליק את הנרות בבית הכנסת וברך עליהם אינו יוצא י"ח בהדלקה זו, וצריך להדליק בביתו כרגיל. ויברך בביתו "אקב"ו להדליק כו"ו וכן יברך "שעשה ניסים". אך את ברכת "שהחיינו" יברך בביתו רק אם מוציא את בני ביתו ידי חובה בהדלקתו בביתו. אך אם אין לו בני בית, לא יברך "שהחיינו" אחר

שבירך בעצמו "שהחיינו" על הדלקתו בבית הכנסת (משנ"ב תרעא סקמ"ה. לוח כולל חב"ד).

< נוהגים להדליק את נרות בית הכנסת גם ביום לתפילת שחרית - ובלא ברכה.

הטעם: זכר למנורת המקדש, שלדעת הרמב"ם הדליקו אותה לא רק בלילה אלא גם ביום. והרי לדעת הרמב"ם נמצא, שבזמן נס חנוכה דלקה המנורה גם שמונה ימים ולא רק שמונה לילות, לזה מדליקים בבית הכנסת גם ביום (שו"ת בנין שלמה סי' נג. הובא בשדי חמד אסיפת דינים מערכת חנוכה אות כד).

גם בהדלקה ביום לוקחים שמש - למרות שבהדלקה ביום אין חשש שייהנו מן הנרות - כדי שלא להיכשל בהדלקה מנר לנר (ראה לקו"ש חלק י' ע' 315).

זמן ההדלקה בבית הכנסת בערב שבת:

< לכתחילה ידליקו לפני "עלינו" שבסיום תפילת מנחה, כמו בשאר הימים.

אך אם הציבור מאחר לתפילת מנחה ולא יהיה זמן להדליק את המנורה לפני כניסת השבת, ידליקו את המנורה לפני תפילת מנחה.

- ולכתחילה ראוי שיעמדו עשרה אנשים בעת ההדלקה, וכך אפשר יהיה לברך על ההדלקה ללא חשש. אך גם אם אין עשרה נוכחים בזמן ההדלקה ניתן לברך עליה, מפני שעכ"פ אחר כך יבואו עשרה מישראל לבית הכנסת ויראו את הנרות ויהיה פרסומי ניסא (משנ"ב תרעא סקמ"ז וביאור הלכה שם).

זמן ההדלקה בבית הכנסת במוצאי שבת:

< בין קדיש לתקבל ל"עלינו לשבח" של תפילת ערבית (וזהו לפני הבדלה על הכוס כנ"ל. תרפא, ב).

< למנהגינו שהציבור מנגנים "הנרות הללו" אחרי ההדלקה בבית הכנסת, נמצא שלמרות שבמוצש"ק ממהרים כולם להדליק נרות חנוכה בביתם ולא נשארים על יד נרות בית הכנסת, מכל מקום גם במוצש"ק שוהים עכ"פ זמן מסויים על יד נרות בית הכנסת - בעת ניגון "הנרות הללו". שהייה זו נצרכת מצד מהות הדלקת נרות בית הכנסת, שכל עניינה לפרסומי ניסא.

והנה, בגלל הצורך ההלכתי בשהייה על יד נרות בית הכנסת אחר ההדלקה, יש בתי כנסת ב"עולם" שמדליקים את נרות ביהכנ"ס במוצש"ק לפני אמירת "ויהי נועם", כדי שהציבור ישהו על יד הנרות עכ"פ בעת אמירת "ויהי נועם" ו"ואתה קדוש". אך מנהג זה יוצר בעיה של הפסק בין שמונה עשרה לבין קדיש תקבל,

והרי אין להפסיק ביניהם כיון שקדיש תתקבל נחשב סיום התפילה (ומטעם זה סופרים ספירת העומר רק אחרי קדיש תתקבל).

- אך למנהגינו ניתן להדליק אחרי קדיש תתקבל גם במוצש"ק כמו בכל יום, וא"צ להיכנס לבעיה של הפסק בין שמו"ע לבין קדיש תתקבל, ושהיית הציבור על יד הנרות לפרסומי ניסא - המחוייבת בנרות בית הכנסת, נעשית בעת שמנגנים "הנרות הללו".

ועוד בזה: ניגון חב"ד של הנרות הללו הוא ניגון ארוך, ומקובל אצל חסידים שהניגון חובר בימי מחלת אדמו"ר המהר"ש, שהיה יוצא לקהל לכבוד הדלקת נרות חנוכה, ולכן חסידים חיברו ניגון ארוך ל"הנרות הללו" כדי לזכות לראות את פניו משך זמן ארוך. ולהמתבאר נמצא, שאורך ניגון "הנרות הללו" למנהגינו נצרך מצד הדין עכ"פ בהדלקה במוצש"ק, מפני שבזמן שבו מנגנים ניגון זה - שוהים על יד הנרות, והשהייה על יד נרות בית הכנסת מחוייבת מן הדין מפני שמהותם היא פרסומי ניסא.

שיירי שמנים ופתילות:

< הנותר ביום השמיני מן השמן שמילאו במנורה, וכן מהפתילות ושיירי נרות שנשארו, יש לשרפם, מפני שהוקצו למצוות נר חנוכה ואסור להשתמש בהם לצרכים אחרים (תרעז, ד).

< למרות שמן הדין היה אפשר להשתמש בשיירי השמן כדי להדליק נרות חנוכה בשנה הבאה, מ"מ חוששים שישכח וישתמש בהם לצורכו במשך השנה, ולכן צריך לשרפם בהקדם.

< לדעת רוב הפוסקים, איסור השימוש הוא רק בשמן שנתן במנורה לשיעור ההדלקה של מצווה - והיינו חמישים דקות מהשקיעה למנהגינו, וחצי שעה אחר צאת הכוכבים לדעת השו"ע כנ"ל - והנר כבה בתוך שיעור ההדלקה ונשאר שמן, שאסור להשתמש בו כיון שהוקצה לעצם המצווה. אך אם הנר דלק שיעור הדלקה של מצווה, אלא שנתן במנורה יותר שמן מן הנדרש לשיעור זמן זה, מותר להשתמש בשמן שנשאר במנורה.

אך יש פוסקים הסוברים, שכל השמן שנתן במנורה הוקצה למצוות נר חנוכה, ואסור להשתמש בכולו.

ונוהגים להחמיר בזה, ולא להשתמש בכל השמן שניתן במנורה (ראה משנ"ב תערב סק"ז. ותרעז סקי"ח).

< לגבי השמן שמעבר לשיעור הדלקה של מצווה, כתבו האחרונים (משנ"ב תער"ב סק"ז, ותרעז סקי"ח) שטוב להתנות מראש - לפני שמדליק את הנר, שאינו

מקצה שמן זה למצווה, ואז השמן שיישאר אחרי שיעור ההדלקה יהיה מותר בהנאה.

אך לגבי השמן הנדרש לשיעור הדלקה של מצווה לא מועיל תנאי כדי להתיר להשתמש בו, משום שמילא את השמן במנורה על דעת ועל מנת שהנר יידלק בפועל כשיעור הדלקה של מצווה, והשמן יבער ויכלה על ידי ההדלקה. דלמרות שאם הנר כבה בתוך זמן ההדלקה אינו צריך מעיקר הדין לחזור ולהדליקו, כיון ש"הדלקה עושה מצווה" ומקיים את המצווה בשעת ההדלקה כנ"ל. מכל מקום כיון שמלכתחילה צריך לעשות הכל כדי שהנר יוכל לדלוק בפועל כשיעור זמן ההדלקה, נמצא שהקצה שמן זה על מנת שיכלה מן העולם בפועל ע"י מצווה, וממילא אינו יכול להתנות שאינו מקצה את השמן למצווה.

< איסור השימוש הוא רק במותר השמן והנרות שבמנורה עצמה. אך במה שנשאר בבקבוק או בקופסת הנרות מותר להשתמש לדבר של חולין, גם אם חשב מתחילה שישתמש גם בהם לנר חנוכה, כיון ש"הזמנה לאו מילתא היא".

< במנורה עצמה אין קדושה, ומותר להשתמש בה במשך השנה גם לחולין או לקישוט וכיו"ב. אך אם זורקה לאשפה יש לעטוף אותה לפני כן בשקית וכיו"ב, ואין לזרקה דרך ביזיון.

איבוד שיירי השמן:

< הדרך המובאת בשו"ע (תרעז,ד) היא לשרוף את השמן (ושיירי הנרות והפתילות) כנ"ל, ובמדורה בפני עצמה - כדי שלא ייהנה מן השריפה.

יש עניין לאבדם על ידי שריפה דווקא, כמו שהנותר מנרות בית המקדש הלך לשריפה.

אך יש אנשים שקשה להם לשרוף את השמן והשיירים, כיון שאין מקום לעשות זאת בתוך הבית וצריך לעשות מדורה בחוץ, וכתוצאה מכך הם דוחים את השריפה מיום ליום ויצא שכרם בהפסדם כיון שהשמן והשיירים נשארים בביתם.

והעיקר הוא להוציאם מרשותו כדי שלא יבוא להשתמש בהם לחולין לאחר שהוקצו למצווה. ויכול גם לקברם על ידי שיחפור באדמה וישפוך את השמן והפתילות לתוכה.

יש שכתבו, שניתן גם לשים את השמן והשיירים בשקית ניילון ולזרקם לאשפה - כמו שעושים היום עם התרומה והתרומת מעשר שמפרישים מן הפירות, שלמרות שיש בהם קדושה מותר לזרוקם לאשפה עטופים בשקית, וכך ניתן לעשות גם עם השמן והפתילות. גם אם השקית תיקרע במשך הזמן אין בזה איסור, מפני שזהו רק גרמא ואינו ביזיון בידיים.

"מנותר קנקנים נעשה נס לשושנים":

< יש סגולה למרוח על זיהום בעור הנקרא "שושנה", ממותר השמן של נרות חנוכה, ומצאו רמז לזה בפיוט "ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים".

אך יש להיזהר שלא להשתמש לזה ממותר השמן של שיעור ההדלקה של מצווה, שהוא אסור בהנאה כנ"ל.

וממותר השמן שמעבר לשיעור זמן הדלקת המצווה, כיון שיש דעות שגם שמן זה הוקצה למצווה ואסור להשתמש בו לחולין כנ"ל - יש להתנות על כך מראש, שאינו מקצה למצווה את השמן שמעבר לשיעור הדלקת המצווה.

ראיתי שכתבו, שניתן להשתמש לסגולה זו במותר השמן שנשאר בבקבוק, ששמן זה בוודאי לא הוקצה למצווה מלכתחילה ומותר להשתמש בו לחולין כנ"ל. והעירו שכך משמע בפיוט הנ"ל, שאומרים "ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים", היינו שהסגולה נעשית על ידי השמן שנותר בקנקן.

מנהגים והלכות בחנוכה

הוספה בלימוד התורה:

< חנוכה הוא זמן של התחזקות והוספה בלימוד התורה, שהרי גזירת חנוכה הייתה על תומ"צ.

- כמה פעמים התנה הרבי את נתינת דמי חנוכה שנתן לתלמידי התמימים, בהוספה בלימוד החסידות (אגרו"ק ח"ה ע' קלא, ועוד), או בשמירת סדרי הישיבה.

מסיבות משפחתיות ודמי חנוכה:

< מנהג ישראל ומנהג רבותינו נשיאנו לערוך מסיבות לבני הבית בימי חנוכה, ולחלק דמי חנוכה לבני הבית ובפרט לילדים (תורת מנחם תשנב ח"א ע' 355).

< כדאי ונכון שיתנו דמי חנוכה לילדים כל יום מימי החנוכה, ובליל רביעי או חמישי יתנו כפליים או פי שלוש (תורת מנחם תשמח ח"ב ע' 65-66).

את דמי החנוכה עבור יום השבת, יתנו בערב שבת או ביום ראשון (תורת מנחם שם).

גם המקפידים שלא להתעסק עם כסף במוצאי שבת יכולים לתת דמי חנוכה במוצאי שבת, כיון שזהו דבר מצוה משום חינוך (תורת מנחם תשמח ח"ב ע' 91. אך ראה תורת מנחם תשמט ח"ב ע' 24).

< הילדים יתנו לצדקה מדמי החנוכה שקיבלו, וישתמשו בדמי החנוכה לענייני קדושה (ראה תורת מנחם תשמח ח"ב ע' 65. תשנ ח"ב ע' 63).

< אדמו"ר הריי"ץ נתן דמי חנוכה לבנותיו גם אחרי חתונתם, ונתן גם לחתניו (תורת מנחם תשמח ח"ב ע' 65).

אדמו"ר הרשב"ב נתן דמי חנוכה גם לנכדותיו (שיחת נר חמישי דחנוכה תשל).

< המחנכים וראשי מוסדות החינוך יתנו דמי חנוכה לכל התלמידים (הוראת הרבי כמ"פ).

צדקה:

מרבים בצדקה בימי החנוכה (ספר המנהגים).

מאכלי חנוכה:

< נוהגים לאכול בחנוכה מאכלי חלב וגבינה, זכר לנס שנעשה על ידי מאכלים אלו כאשר יהודית בתו של יוחנן כהן גדול האכילה אותם לשר הצבא, ולאחר מכן הרגה אותו כנ"ל.

< נוהגים לאכול מאכלים העשויים בשמן, זכר לנס פך השמן (תורת מנחם תשנב ח"ב ע' 28).

< באכילת סופגניות, גם אם קובע עליהם סעודה ואוכל מהם הרבה ושבע מהם - אינו צריך ליטול ידיו עליהם, אלא ברכתם בורא מיני מזונות ומעין ג', מפני שמטגנים אותם בשמן עמוק ואין עליהם תורת לחם (סדר ברכות הנהנין פ"ב סעי' יב).

משחק בסביבון:

בבית רבותינו נשיאנו שיחקו בסביבון בחנוכה, כמנהג ישראל (ראה תורת מנחם תשמז ח"ב ע' 185).

איסור תענית:

< אסור להתענות בחנוכה. גם חתן וכלה ביום חופתם אינם מתענים בחנוכה (שו"ע ורמ"א תקעג,א). גם תענית יארצייט אין מתענים בחנוכה (רמ"א עת,ג).

מבצע חנוכה

< יש להשתדל שבכל בית יהודי ידליקו מנורת חנוכה, והבנים ידליקו בפני עצמם. כמו כן יש להדליק נרות חנוכה לפרסומי ניסא במקומות הציבוריים.

< בעת ההדלקה במקומות הציבוריים נכון להכריז שההדלקה היא לפרסומי ניסא בלבד, והציבור אינו יוצא ידי חובתו בהדלקה זו אלא על כל אחד להדליק בביתו.

< בעל עסק או חנות המדליק במקום עבודתו או בחנותו, אינו יוצא ידי חובה בהדלקה זו כיון שאין זה "ביתו". הדלקתו היא לפרסומי ניסא בלבד.

< כיון שההדלקה במקומות הציבוריים או בחנות וכדומה היא לפרסומי ניסא, צריך שעשרה מישראל יהיו נוכחים בזמן ההדלקה, או שהמנורה תעמוד במקום שעשרה מישראל יראו אותה עכ"פ אחרי ההדלקה ויתפרסם הנס.

אם עשרה מישראל לא יראו את המנורה עכ"פ אחרי ההדלקה, לא ניתן לברך על ההדלקה.

גם נשים מצטרפות לעשרה לעניין זה, כיון שגם הן חייבות בהדלקת נרות חנוכה.

< יש להדליק בנרות שיכולים לדלוק חצי שעה, ובמקום שאין בו רוח שתכבה את הנרות בתוך החצי שעה, וגם בעל החנות לא יכבה את הנרות בתוך החצי שעה. אם הנרות לא יוכלו לדלוק חצי שעה, אין לברך עליהם.

< ניתן לברך רק על הדלקה הנעשית מפלג המנחה.

< הברכה וההדלקה תיעשה על ידי איש ולא על ידי אישה.